

Tiina Kortesoja

ERITYISHERKKÄ LAPSI VARHAISKASVATUKSEN
YMPÄRISTÖISSÄ

Sosiaalialan koulutusohjelma
2016

ERITYISHERKKÄ LAPSI VARHAISKASVATUKSEN YMPÄRISTÖISSÄ

Kortesoja, Tiina
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Sosiaali-alan koulutusohjelma
Maaliskuu 2016
Ohjaaja: Hautala, Päivi-Maria
Sivumäärä: 61
Liitteitä: 1

Asiasanat: erityisherkkyyden, varhaiskasvatusikäiset lapset, ohjaustoiminnan menetelmät

---

Opinnäytetyötutkimuksen tarkoituksena oli kehittää ja aikaansaada varhaiskasvatustilanteille ohjaustoiminnan menetelmiä, joilla varhaiskasvatusikäisen erityisherkkään lapsen onnistumisympäristöä voidaan luoda varhaiskasvatusympäristöissä sekä tavoittaa ohjaustoiminnan näkökulmasta asioita, joilla erityisherkkään lapsen kokemia haasteita voidaan ennaltaehkäistä ja purkaa. Opinnäytetyötutkimuksen tarkoituksena oli tuoda varhaiskasvatusikäisten lasten erityisherkkyyden piirteet esille luonnollisena ominaisuutena. Erityisherkkyyden, herkkyys tai sensitiivisyys on synnynnäinen ominaisuus ja ilmiönä neutraali.

Opinnäytetyötutkimus on suunnattu muun muassa varhaiskasvatuksen ammattilaisille, mutta opinnäytetyötutkimuksen tuloksista voivat hyötyä kaikki erityisherkkästä lapsista tai ohjaustoiminnan menetelmistä kiinnostuneet henkilöt. Tutkimusaineiston kerääminen tapahtui parihaastattelulla ja haastateltaviksi valikoituivat kaksi asiantuntijaa, joiden laaja-alainen osaaminen heijastui tutkimustuloksissa.

Opinnäytetyön tutkimustulokset osoittavat, että varhaiskasvatuksen ympäristöissä voidaan erityisherkkä lasta tukea ja ohjata erilaisin keinoin ja menetelmin. Opinnäytetyöprosessissa löytyneet ja tässä opinnäytetyöraportissa esitetyt keinot ja menetelmät ovat sellaisia, joita varhaiskasvatuksen ympäristöissä voidaan hyödyntää. Ne eivät vaadi suuria taloudellisia resursseja vaan ovat käytännönläheisiä ja helposti toteutettavia erilaisissa ympäristöissä. Erityisherkkyyden näyttäytyminen erilaisena jokaisen erityisherkkään kohdalla, erityisherkkyyden on täysin neutraali ilmiö ja sen ilmenemismuodot vaihtelevat suuresti yksilöiden välillä.

Tämän opinnäytetyön jatkotutkimuksina voitaisiin kokeilla ja havainnoida kuvailtuja erityisherkkille lapsille sopivia keinoja ja menetelmiä varhaiskasvatuksen ympäristöissä. Toinen mielenkiintoinen tutkimuskohde olisi ulospäinsuuntautuneet ja elämishakuiset erityisherkkä lapset. Tämän opinnäytetyötutkimuksen mukaan heitä varhaiskasvatusympäristöissä on, mutta heidän tunnistamisensa on usein haastavaa.

THE HIGHLY SENSITIVE CHILD WITHIN THE ENVIRONMENT OF EARLY CHILDHOOD EDUCATION

Kortesoja, Tiina

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in Social Services

March 2016

Supervisor: Hautala, Päivi-Maria

Number of pages: 61

Appendices: 1

Keywords: sensory processing sensitivity, children in the age of early childhood education, methods of instruction

---

The purpose of this thesis was to develop and bring about such methods of instruction that the early childhood educators could create an atmosphere of success for the highly sensitive child within the environment of early childhood education, and to find means to prevent and break down the challenges faced by the highly sensitive child. The intention was to show the characteristic features of a highly sensitive child as natural. They are an innate phenomenon and as such neutral.

The study is aimed at professionals in early childhood education but the results benefit anyone interested in highly sensitive children as well as the methods of instruction. The research data was collected in a joint interview of two specialists in early childhood education. Their wide-ranging expertise is reflected in the results of the study.

The results of the present study show that a highly sensitive child can be supported and instructed in the environment of early childhood education by using various methods and techniques. The methods and techniques discovered in the course of this study and reported here are adoptable in the environment of early childhood education. They do not require large financial resourcing but are very down-to-earth and easily put into practice in all kinds of environments.

In a further study the described methods and techniques could be put into a test and observed in the environment of early childhood education. Another interesting theme for research would be the extrovert highly sensitive children in quest of experiences. According to the results of the present study they clearly exist in the environment of early childhood education but are not always easily recognized.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	ERITYISHERKKYYS	7
2.1	Erityisherkkyyden määritelmä ja ilmeneminen	7
2.2	Erityisherkkyyden ilmeneminen lapsilla.....	9
2.3	Lapsen persoonallisuus ja itsetuntemus osana erityisherkkää piirrettä.....	12
3	ERITYISHERKKYYS VARHAISKASVATUSYMPÄRISTÖISSÄ	13
3.1	Varhaiskasvatuksen mahdollisuudet tukea erityisherkkää lasta	13
3.2	Lapsen onnistumisympäristö	16
3.3	Erityisherkkyyden esteettömyyden ja saavutettavuuden näkökulmasta	18
3.4	Menetelmiä erityisherkkään lapsen tukemiseen ja ohjaamiseen	20
3.4.1	Selkeys ja hoitopäivän rakenteen hahmottaminen	22
3.4.2	Uusiin tilanteisiin ja tapahtumiin valmistautuminen kuvakommunikaatiomenetelmin	23
3.4.3	Ryhmätaitoja voidaan oppia ja opettaa.....	24
3.4.4	Siirtymätilanteiden havainnointi	29
3.4.5	Varhaiskasvattajan suhtautuminen ryhmän lapsiin	31
3.4.6	Ruokailuhetket.....	31
3.4.7	Leikki on tärkeää lapselle.....	32
4	OPINNÄYTETYÖN TAVOITTEET, TUTKIMUSMENETELMÄT SEKÄ TULOKSET	34
4.1	Tutkimusaihe ja ennalta kartoitettu tarve.....	34
4.2	Tutkimusote	35
4.3	Opinnäytetyön rajaus	35
4.4	Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset.....	36
4.5	Teemahaastattelu ja tiedonantajien valinta	36
4.6	Haastattelun kuvaus, haastatteluaineiston analyysi ja tulokset.....	38
4.6.1	Haastattelun aloitus ja erityisherkkien lasten tunnistettavuus varhaiskasvatuksessa	39
4.6.2	Lapsen itsetunnon kehitys ja erityisherkkyyden ominaisuus	43
4.6.3	Ohjaustoiminnan menetelmät.....	44
4.6.4	Menetelmien kirjaaminen.....	52
4.6.5	Taloudelliset resurssit.....	53
4.6.6	Haastattelun lopetus.....	55
4.7	Tutkimuksen yhteenveto	55
4.8	Opinnäytetyötutkimuksen luotettavuus	57
5	POHDINTA.....	59

LÄHTEET.....	61
LIIKTEET	

1 JOHDANTO

Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan minkälaiset ohjaustoiminnan menetelmät auttavat erityisherkkää lasta toimimaan varhaiskasvatusympäristössä ja miten erityisherkkälle lapselle voidaan luoda mielekäs onnistumisympäristö varhaiskasvatukseen. Lapsen itsetuntemuksen ja minäkuvan kehityksellä on kauaskantoiset vaikutukset, joten erityisherkin ihmisen onnistumisympäristön turvaaminen varhaiskasvatuksessa on merkityksellinen. Tärkeää, että jokainen lapsi tuntee kuuluvansa ryhmään ja kokee olevansa tärkeä ryhmänjäsen juuri omana itsenään. Hyvän tuen, rakentavan kasvatuksen ja ymmärryksen avulla erityisherkkä lapsi oppii ymmärtämään itseään ja hän alkaa hallita menetelmiä suojautuakseen mahdolliselta ylikuormittumisilta. Erityisherkkiin lapsiin liittyviä opinnäytetöitä on julkaistu muutamia, muun muassa Satakunnan ammattikorkeakoulusta on 2015 julkaistu opinnäytetyöt Erityisherkkä lapsi päiväkodissa ja Porin seudun päiväkotien aistiympäristöjenkartoitus (Theseus 2015). Hienoa, että teoksia, tutkimuksia ja opinnäytetöitä aihealueelta ilmestyy, se kertoo teeman tärkeydestä ja erityisherkyys tietoisuuden lisääntymisestä.

Erityisherkyys, sensitiivisyys tai herkkyys eivät vaadi lääketieteellistä diagnosointia, ne ovat ihmisissä olevia synnynnäisiä ominaisuuksia ja sinällään neutraaleja ilmiöitä. Erityisherkin ihmisen kuten ihmisen ylipäättänsä, on keveämpi kiinnittyä elinympäristöihin, jos hänet hyväksytään sellaisena kuin hän on ja hän saa tarvitsemaansa läsnäoloa, tukea ja apua, silloin kun hän sitä tarvitsee.

Opinnäytetyön tilaaja on Satakunnan ammattikorkeakoulun esteettömyyden ja saavutettavuuden tutkimusryhmä, joka on kiinnostunut muun muassa ihmisten kokemista aistiärsykkeistä erilaisissa ympäristöissä esteettömyyden ja saavutettavuuden näkökulmasta sekä asioista, joilla erilaisista ympäristöistä saataisiin kaikille käyttäjilleen miellyttävämpi aistiympäristö.

2 ERITYISHERKKYYS

2.1 Erityisherkkyyden määritelmä ja ilmeneminen

Suomalainen filosofian tohtori Sylvi-Sanni Manninen tutki erityisherkkyyttä 1950-luvulta alkaen ja vuonna 1999 hän julkaisi pääteoksensa *Outolintu*, erilainen, joka on tutkimusraportti yliherkästä väri ihmisestä muotojen yhteiskunnassa. *Highly Sensitive Person (HSP)* eli erityisherkkä ihminen käsitteen on kehittänyt psykologian tohtori Elaine N. Aron. Hän aloitti tutkimuksensa ja havaintonsa 1990-luvun alkupuolella ja hän on julkaissut aiheesta erityisherkkyyden useamman teoksen. Erityisherkkyyden käsitteenä ja ilmiönä alkanut verkalleen laajeta myös Suomessa ja leviämistä on edistänyt muun muassa Aronin vuonna 1996 julkaistun teoksen *The Highly Sensitive Person* suomennos (*Erityisherkkä ihminen*) vuonna 2013 sekä samana vuonna on perustettu HSP - Suomen erityisherkkät ry. Yhdistyksen tarkoituksena on lisätä erityisherkkyyttä koskevaa tietoa ja ymmärrystä. Yhdistyksen internet-sivuille on koottu kattava kokonaisuus kirjallisuudesta, opinnäytetöistä, esitteistä, internet-linkeistä sekä erilaisista Facebook -ryhmistä, jotka käsittelevät aihetta erityisherkkyyden (HSP - Suomen erityisherkkät ry:n [www-sivut](http://www.sivut.fi).) Erityisherkkyydestä, herkkyydestä, sensitiivisestä herkkyydestä käytetään tieteellisissä yhteyksissä usein termiä ”sensory processing sensitivity”, joka on suomennettuna aistitiedon käsittelyn herkkyyden (Ahde 2014).

Erityisherkkä ihminen on hermostoltaan keskimääräistä ihmistä herkempi. Hermoston tavallista herkempi reagoitokyky johtaa aistiärsykkeiden syvälliseen prosessointiin. (HSP - Suomen erityisherkkät ry:n [www-sivut](http://www.sivut.fi).) Erityisherkkyyden ei tarkoita aistien tavallista herkempää reagoitokykyä, kuten aistiyliherkkyydessä (Heiskanen 2014). Aistimusten tunnistamisessa on kyse hermoston herkästä kyvystä reagoida aistihavaintoihin (HSP - Suomen erityisherkkät ry:n [www-sivut](http://www.sivut.fi)). Erityisherkkällä ihmisellä on usein rikas sisäinen maailma ja eloisa mielikuva. Useat erityisherkkät ihmiset ovat tarkkanäköisiä, analyyttisiä ja intuitiivisia, erityisherkkyyteen liittyy taipumus käsitellä asioita syvällisesti ja tarkkanäköisesti (Konttinen & Sundblom 2014). Erityisherkkä ihminen voi kokea tunteita ja elämyksiä voimakkaasti. Erityisherkkä ihminen voi nauttia esimerkiksi taiteesta tai luonnosta syvällisesti (HSP - Suomen erityisherkkät ry:n [www-sivut](http://www.sivut.fi)).

Erityisherkkä ihminen saattaa kokea normaalia herkemmin ylivirittymistä, rasittumista ja jopa ylikuormittumisia. Käsittelemättömät reaktiot voivat kasaantua ja johtaa vakavaan ylikuormittumiseen tai jopa sairastumiseen. Erityisherkkät ihmiset saattavat reagoida voimakkaasti tilanteissa, jotka eivät herätä muissa ihmisissä reaktioita. Näin voi tapahtua esimerkiksi ympäristön melusta, valaistuksesta, kiireestä tai kiireen tuntemisesta, hälinästä, lämpötilasta tai sen eroista (Heiskanen 2014). Usein erityisherkkä ihminen kokee tarvitsevansa aikaa ja rauhaa, jotta keho ja mieli tasapainottuvat reaktioista tai ylivirittäytymisestä. Ylivirittäytynyt tila aiheutuu erityisherkkälle usein ympäristöstä tai muista ihmisistä (Konttinen 2014).

Erityisherkillä ihmisellä ei ole suodatinta, jolla voisi epäolennaisen aisti-informaation ohittaa, tästä johtuen erityisherkkä ihminen saattaa stressaantua keskimääräistä herkemmin reagoitakyvyllään vaativissa ja haastavissa ympäristöissä ja tehtävissä. Erityisherkkän ihmisen aistit eivät välttämättä sopeudu informaatiotulvaan helposti ja erityisherkkä saattaa tarvita enemmän aikaa palautumiseen ja tietotulvan prosessointiin. (Konttinen 2014.) Synnynnäinen hermostollinen herkkyys eli erityisherkkyyys, ei välttämättä tarkoita stressiherkkyyttä vaan erityisherkkä ihminen voi olla erinomainen stressin säätelijä (Satri 2014, 26).

Erityisherkkyyys ei ole sairaus, häiriö, vamma tai vika. Erityisherkkyyden piirteitä muistuttavia diagnooseja on olemassa, mutta niitä ei tule sekoittaa erityisherkkyyteen. On kuitenkin mahdollista, että ihmisellä on jokin sairaus, häiriö tai vamma ja samaan aikaan ihminen on ominaisuudeltaan erityisherkkä, nämä asiat eivät poissulje toisiaan. (HSP - Suomen erityisherkkät ry:n www-sivut.) Olennaista ominaisuuden tiedostamisessa on se, että ihminen itse tunnistaa oman erityisherkkyytensä ja kykenee toimimaan sen kanssa. Ominaisuutena erityisherkkyyys ei poissulje muita piirteitä ihmisessä, jokainen ihminen on ainutlaatuinen yksilö, oli hän erityisherkkä tai ei. Psykologian tohtori Aron on tutkimuksiansa pohjalta arvioinut erityisherkkyyttä ilmenevän 15-20 prosentilla koko maapallon ihmisistä. Erityisherkkyyys ominaisuutta ilmenee kulttuurista riippumatta kaikkialla, yhtä lailla miehillä sekä naisilla. (HSP - Suomen erityisherkkät ry:n www-sivut.)

Erityisherkkyyks ei ole sama asia kuin esimerkiksi ujous, arkuus, epäsosiaalisuus, nirsous tai neuroottisuus. Osa erityisherkestä ihmisistä on ekstrovertejä eli ulospäinsuuntautuneita ja osa introverteja eli sisäänpäin suuntautuneita ja osassa on kumpiakkin piirteitä. Ulospäinsuuntautuneen erityisherkestän ymmärtäminen voi olla haasteellista, koska ihminen voi olla hyvin sosiaalinen ja samaan aikaan kuormittua alttiisti sosiaalisista tilanteista. (Konttinen 2014.) Erityisherkkyyden ilmenemismuotoihin vaikuttavat ihmisen temperamenttipiirteet, kasvuympäristö ja elämäkokemukset (Heiskanen 2014). Heiskanen otaksuu erityisherkkyyden olevan usein perinnöllistä, joten erityisherkestän lapsen vanhemmalla saattaa olla vahvuus aistia oman lapsensa herkkyyks (Heiskanen 2015).

2.2 Erityisherkkyyden ilmeneminen lapsilla

”Erityisen tärkeää on huomioida ihmisen herkkyyks lapsuudesta lähtien, tällöin ihminen saa koko potentiaalinsa käyttöön” (Konttinen & Sundblom 2014).

Erityisherkkä lapsi usein aistii ja havainnoi ympäristöään sekä omaa sisäistä maailmaansa tarkasti: Erityisherkkä lapsi saattaa reagoida aistimuksiin voimakkaasti, kuten erityisherkkä aikuinenkin. Erityisherkkä lapsi voi olla käytökseltään hyvin kiltti, hillitty ja rauhallinen, jolloin hänen kokemat voimakkaat sisäiset reagoitinsa eivät näy ulospäin. (HSP - Suomen erityisherkestät ry:n www-sivut.) Erityisherkestän ihmisen reaktiot ja herkkyyden ulottuvuudet voivat korostua lapsuudessa. Lapselta ei voida, eikä pitäisi edellyttää hänen itse tasapainottavan ympäristöään, sillä lapsille ei ole kertynyt aikuisikään rinnastettavaa omaa elämäkokemusta eikä lapsilla ole kykyjä ja mahdollisuuksia suojautua ärsykeiltä kuten aikuisilla. (Heiskanen 2015.)

Lapsilla ei ole aikuisen tavoin taitoa tunnistaa, sanoittaa tai testata omaa erityisherkkyyttään. Merkityksellistä erityisherkestän lapsen kasvatuksessa on, että siihen osallistuvat aikuiset ymmärtävät, mistä erityisherkkyydessä on kyse ja hyväksyvät lapsen omaisuuksineen, juuri sellaisena kuin hän on. Lapsilla on erityisherkkyytensä lisäksi joukko muita ominaisuuksia ja piirteitä. (Satri 2014, 114.)

Sekä myönteiset että kielteiset kokemukset saattavat vaikuttavat erityisherkkään lapsen herkemmin kuin muihin lapsiin. Tunteiden säätelyä ja rajojen asettamista voi opettaa lapselle rakentavasti ja lempeästi, tällöin lapsi oppii luottamaan aikuiseen ja kunnioittamaan luotuja rajoja. (HSP - Suomen erityisherkkät ry:n www-sivut.)

Herkkyyskirjailija ja -kouluttaja Janna Satri on maininnut hemmottelun tai ylisuojelemisen olevan erityisherkillle lapsille yhtä haitallisia kuin herkeämätön eteenpäin tuupiminen ja reipastuttaminenkin. Jos kasvattajilla on kykyä olla henkisesti läsnä, antaa tukea ja apua lapselle tarvittaessa, kasvattaa lasta kohti elämää, ei erityisherkkä lapsi kovin helpolla pirstoudu ja lapsi saa hyvän pohjan elämäänsä. Lämminhenkinen ja lasta tukeva ilmapiiri on kaikille lapsille ihanteellisin kasvuympäristö. Erityisherkillle lapsille hyvä ja harmoninen ilmapiiri on tärkeää, sillä usein he havainnoivat ja aistivat yleisestä ilmapiiriä ja sosiaalisia suhteita hyvin pienistä vihjeistä. (Satri 2014, 112–113.)

Erityisherkkyyden piirteitä on jaoteltu tutkijasta riippuen eri pääryhmiin, herkkyys saattaa ilmetä yhdellä tai useammalla osa-alueella ja voimakkuus voi vaihdella, ihmisestä riippuen. Ilmenemismuotoja on jaoteltu muun muassa fyysisiksi, sosiaalisiksi, psyykkisiksi ja henkiseksi osa-alueiksi. (Konttinen 2014.) Tärkeää on hahmottaa, että kaikki lapset omaavat yksilöllisiä piirteitä ja heillä kaikilla on erilaisia tarpeita. Jokainen tarvitsee huomiota ja huolenpitoa, ovat he erityisherkkiä tai eivät. (Zeff 2010, 41.)

Fyysinen aistiherkkyys tai muu kehollinen herkkyys voi ilmetä lapsella reagoitina muun muassa: Meluun, visuaalisiin ärsykkeisiin, valaistukseen, lämpötilaan, kosketukseen ja muihin fyysisiin ärsykkeisiin. Lapsi voi reagoida esimerkiksi kiristävilta tuntuviin vaatteisiin, vaatteiden materiaaleihin tai saumoihin, vaatteiden pesuohjelappuihin. Lapsi voi kyetä havaitsemaan tarkasti ympäristöistä erilaisia hajuja ja tuoksuja tai hänellä voi olla tarkka ja valikoiva makuaisti. (HSP - Suomen erityisherkkät ry:n www-sivut.)

Sosiaalinen herkkyys voi ilmetä lapsessa esimerkiksi: Voimakkaana empatiakykynä, vuorovaikutussuhteissa, kykynä havaita yleistä ilmapiiriä ja vivahteiden eroja tai lapsi voi tulkita asioita ”rivien välistä”. Lapsella voi olla normaalista poikkeavaa tunneälyä.

Sosiaalinen herkkyys voi ilmetä myös ilmeiden, eleiden ja sanattoman viestinnän tulkitsemisena. Lapsi voi imeä itseensä toisten ihmisten tunteita ja ympäristöstä heijastuvaa ilmapiiriä, niin hyvässä kuin pahassa. (HSP - Suomen erityisherkkät ry:n www-sivut.)

Psyykinen herkkyys, tunneherkkyys ja luovuus voi ilmetä lapsella esimerkiksi: Itku- ja raivoherkkytenä, omien tunteiden syvällisenä kokemisena ja pohtimisena, pieniltäkin vaikuttavien asioiden tuntemista ja kokemista syvästi, niin hyvässä kuin pahassa. Lapsen erityisherkkyys voi ilmentyä intuitiokykynä, lapsen kokemuksina herkkyydestä taiteelle, musiikille tai vaikkapa luonnolle. Lapsi voi tuntea vahvaa oikeudenmukaisuuden tunnetta. Erityisherkkä lapsi saattaa pohtia olemassaolon merkitystä ja ”elämää suurempia asioita”. (HSP - Suomen erityisherkkät ry:n www-sivut.)

Erityisherkkyyttä tutkinut Aron määrittelee erityisherkkyyttä neljän piirteen kautta, joita ovat emotionaalinen reaktiokyky sekä empatia, vivahteiden vaistoaminen, ärsykeiden liiallisuus ja syvälinen käsittely. Hänen mielestä ihminen ei kaikeksi ole erityisherkkä, ellei täytyä jokaista neljää tunnuspiirrettä (Aron 2015, 11). Heiskanen (2014) suhtautuu erityisherkkyyteen joustavammin, hänen mielestään kaikissa ihmisissä on herkkyyttä, erityisherkkissä monin verroin. (Heiskanen 2014.)

Erityisherkkä lapsi ei aina osaa ilmaista itseään ja tuntemuksiaan, mutta lapsen erityisherkkyydestä tietoinen aikuinen voi oppia lukemaan lapsen käytöstä ja olemusta. Aikuisen olisi tärkeää havaita se hetki, jolloin lapsi alkaa ylivilittyä. Aikuisen tulisi reagoida lapsen kokemiin ylivilittymisen tuntemuksiin tai voimakkaaseen tunne-elämän tuntemukseen erilaisissa tilanteissa, asioissa tai tapahtumissa ja tarvittaessa auttaa lasta tasapainottamaan tuntemuksiaan. Aikuisen tulisi hyväksyä lapsen kokemat ärsykkeet, eikä ainakaan vähätellä niitä. Lapsen kokema tai tuntema asia voi tuntua aikuisesta pieneltä ja usein ”normiherkkä” ihminen ei edes huomaa sellaista vaihtelua, mikä tuntuu erityisherkkästä voimakkaalta. Tärkeää olisi, että erityisherkkälle lapselle välittyisi tunne hyväksytyksi ja ymmärretyksi tulemisesta. (Konttinen 2014.)

2.3 Lapsen persoonallisuus ja itsetuntemus osana erityisherkkää piirrettä

Lapsen erityisherkkyyden tukeminen myönteisenä ominaisuutena on erityisen tärkeää lapsen fyysisen ja psyykkisen kehityksen kannalta. Erityisherkkät ihmiset saattavat kokea ulkopuolisuuden ja erilaisuuden tunnetta elämässään (Satri 2014, 33). Erityisherkkä lapsi saattaa kokea vahvaa viallisuuden tunnetta suhteessa itseän. Lapsi saattaa verrata itseään muihin lapsiin ja pitää omia aisti- ja tunnehavaintoja viallisina ja virheellisinä (Konttinen 2014). Jokaisen lapsen lapsuus on arvokas, lasta ei valmenneta ja tueta pelkästään tulevaisuutta varten, vaan elämään tässä ja nyt (Kanninen & Sigfrids 2012, 66).

Erityisherkkästä lapsesta voi kasvaa onnellinen, helposti uusia asioita oppiva sekä fyysisesti ja psyykkisesti harvinaisen terve juuri erityisherkkyytensä ansiosta. Erityisherkkän lapsen kasvattaminen ei vaadi yli-inhimillisiä voimia, vaan ymmärrystä ja tietoa lapsen ominaislaadusta. (Satri 2014, 112.)

Tunnettu suomalainen psykologi ja psykologian professori Liisa Keltikangas-Järvinen määrittelee itsetunnon rakentumisen pohjautuvan niistä kokemuksista, joita ihminen saa muista ihmisistä ja ympäristöstä. Lapsen itsetunto ja perusluottamus lähtevät kehittymään siitä, miten vanhemmat tai kasvattajat huolehtivat lapsesta. Myöhemmin lapsen itsetuntoon ja sen kehittymiseen vaikuttaa se, minkälaisena vanhemmat lastaan pitävät, mitä lapselta odotetaan ja miten lapsen suorituksiin suhtaudutaan. Lapsen itsetuntoa myöhempinä vuosina rakentavat vanhempien ja kodin lisäksi varhaiskasvatus, koulu, harrastukset, kaverit ja läheiset. Itsetunto ei ole synnynnäistä, sitä opitaan ja siinä kehitytään vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Aikuisiässä ihminen löytää oman minuutensa ja itsetunto on vakiintunut, mutta edelleen kokemuksilla on merkitystä itsetuntoon ja sen kehittymiseen. Ihminen ei saavuta koskaan täydellistä riippumattomuutta ympäristöstä. (Keltikangas-Järvinen 2014, 123–124.)

Keltikangas-Järvinen painottaa, että lapsen psykologinen ja biologinen kehitys saattaa tapahtua eri tahdissa. Normaalit yksilölliset erot voivat olla suuria, biologisesti samanikäiset lapset voivat olla erilaisissa psykologisissa kehitysvaiheissa, ilman mitään poikkeavuutta. Lapset käyvät samat kehitysvaiheet läpi, mutta kehitysvauhti on erilainen ja yksilöllinen, joku lapsi saattaa ohittaa jonkun vaiheen nopeammin kuin toinen.

Vertailut lasten välillä olisi tehtävä varoen, sillä jokainen lapsi on omanlaisensa ja hänelle olisi annettava mahdollisuus kehittyä rauhassa, huolestumatta siitä, jos joku toinen biologisesti saman ikäinen lapsi on jo selvästi seuraavassa kehitysvaiheessa. Eri kehitysvaiheiden nopeus ei takaa sitä, että lapsi olisi koko tulevan kehityksen muita ikäisiään edellä eikä lapsen psyykkisen kehityksen nopeus verrattuna lapsen biologiseen kehitykseen tarkoita sitä, että lapsi olisi jotenkin erityisen kehittynyt. (Keltikangas-Järvinen 2014, 103–104.)

3 ERITYISHERKKYYS VARHAISKASVATUSYMPÄRISTÖISSÄ

3.1 Varhaiskasvatuksen mahdollisuudet tukea erityisherkkää lasta

”Varhaiskasvatuksen tehtävänä on edistää lapsen tervettä kasvua, kehitystä ja oppimista. Sen tulee tarjota kaikille lapsille yhtäläiset mahdollisuudet omien edellytystensä mukaiseen kehittymiseen.” (Soininvaara 2002.)

Hyvän varhaiskasvatus- ja hoitosuunnitelman lähtökohtana on lapsen perustarpeiden tunnistaminen ja huomioiminen. Lapsen toiminta määräytyy suurelta osin eri ympäristöissä sen mukaan, miten miellyttäväksi tai uhkaavaksi lapsi kokee eri tilanteet ja ihmiset. Lapsessa virinneet tunteet saavat hänet joko lähestymään mukavan oloista leikkiä ja kavereita eli osalliseksi hauskan näköiseen tilanteeseen tai puolestaan vetäytymään ja ottamaan etäisyyttä tilanteesta ja kavereista, jos jokin herättää lapsessa pelon, hermostuneisuuden tai epävarmuuden tunnetta. (Kanninen & Sigfrids 2012, 20–21.)

Varhaiskasvatuspaikassa lapsi tarvitsee henkilön, johon hän voi turvallisesti kiintyä. Lapsi pyrkii koko ajan oppimaan uutta ja harjoittamaan uusia taitoja, johon lapsi tarvitsee psykologisesti turvallisen ympäristön. Varhaiskasvattajan ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa on oleellista aikuisen kyky tavoittaa lapsen todellista kehitysvaihetta ja sen mukaisesti kyetä ennakoimaan lapsen seuraavaa kehitysvaihetta varhaiskasvatuksessa. (Kanninen ja Sigfrids 2012, 106–109.) Aikuisella on kykyä viestittää lapselle turvaa, turvaviestien kannattelemana lapsella on mahdollisuus rentoutua ja

tuntee olonsa turvalliseksi uudessa tilanteessa. Aikuisen antaessa lapselle turvaa ja aikaa tutustua rauhassa asioihin, saattaa lapsi alkaa toimia odotetulla tavalla ja taipumus vetäytymiseen vähenee. (Sajaniemi, Suhonen, Nislin, Mäkelä 2015, 50.)

Varhaiskasvattajan on hyvä tunnistaa ja tiedostaa asioita sekä tapahtumaketjuja, jotka voivat aiheuttaa ryhmän erityisherkkälle lapselle voimakkaita reagoiteja tai ylivirittymistä. Jokainen erityisherkkä on omanlaisensa, jolloin täysin yhteneviä käytäntöjä on mahdotonta luoda. Jotkut erityisherkkistä reagoivat verensokerin tai lämpötilojen äkillisiin muutoksiin, jotkut adrenaliinin ryöpsähdyksiin ja tasaantumisiin. Toisille erityisherkkille voivat ympäristöstä heijastuvat aistiärsykkeet aiheuttaa ylikuormittumista tai lukkiutumista tilanteessa. Erityisherkkä lapsi voi rauhoittua ja palautua nopeammin, jos hänellä on pääsy rauhalliseen ja hiljaiseen tilaan. Varhaiskasvattajan tietoisuus siitä, että lapsen ujo, vetäytyvä tai levoton käytös uudessa tilanteessa saattaa johtua siitä, että lapsi tarvitsee aikaa ja tukea tutustuakseen uuteen ympäristöön ja tilanteeseen. (HSP - Suomen erityisherkkät ry:n [www-sivut](http://www.hsp.fi)). Lapsia tai ryhmän yksittäistä lasta ei saa jättää yksin sopeutumaan varhaiskasvatuksen arkeen ja toimintatapoihin, vaan lapsiryhmän jokaiselle jäsenelle on luotava mahdollisuus osallistua ryhmän toimintaan omana itsenään ja taattava onnistumisen kokemuksia ja turvallisuuden tunnetta, lasten pitää saada kokea aitoa osallisuutta varhaiskasvatusympäristössä (Hannukainen, henkilökohtainen tiedoksianto 20.1.2014).

Tehtävät ja toimet on hyvä jäsentää selkeäksi kokonaisuudeksi lapsille varhaiskasvatuksessa kuin muissakin ympäristöissä. Varsinkin erityisherkkän lapsen ollessa kyseessä, on hyvä varmistaa, että lapsi ymmärtää mitä tehtävässä on tarkoitus tehdä ja mikä on riittävä lopputulos. Erityisherkkä lapsi saattaa ahdistua ja kokea epävarmuutta, jos hänet jätetään yksin ”tekemään parhaansa”. Lapsen voi olla mahdotonta arvioida, milloin suoritus on riittävä ja milloin pitäisi tehdä vähän lisää, jotta lopputulos olisi riittävän hyvä. Lapsuudessa luodaan itsetunnon ja kiintymyssuhteen lisäksi perusta stressinsietokyvyille. (Satri 2014, 122.)

Erityisherkkälle lapselle on turvattava useita onnistumisen kokemuksia ja erityisesti vältettävä häpeän tunteen syntymistä epäonnistumisissa, jotta erityisherkkä lapsi luot-

taisi siihen, että yrittäminen palkitsee ja kokee määränpään saavutettavaksi. Varhaiskasvattajan on tuettava realistisia mahdollisuuksia ja autettava lasta pienin askelin saavuttamaan ne. (HSP - Suomen erityisherät ry:n www-sivut.)

Keltikangas-Järvinen huomauttaa, että itsesäätelyn varhaisvaiheessa lapsi alkaa opetella itsehallinnan keinoja. Lapsi saattaa näytellä, että jokin uusia asia kiinnostaa häntä, vaikka oikeastaan hän on pelästynyt. Lapsi saattaa nauraa, kun muutkin nauravat, vaikka oikeastaan hän on säikähtänyt. Lapsi voi pidättää itkuja, jos hän kokee, ettei itku sovi sosiaaliseen tilanteeseen. Itsekontrollin harjoittelulla lapsi vakuuttaa itselle, että hän on itsenäinen ja hänellä on oma tahto, jonka avulla hän voi hallita ja säädellä itseään ja reaktioitaan. Itsehallinnan onnistumisilla on merkitystä sille, että alkaako lapsessa kehittyä luottamus hänen omiin voimiinsa ja mahdollisuuksiinsa. (Keltikangas-Järvinen 2014, 114.)

Aikuinen pystyy auttamaan lasta lapsen pyrkimyksessä, jos aikuinen huomaa lapsen yrittävän kätkeä pelkoa tutustuessaan uuteen asiaan, voi aikuinen mennä lapsen turvaksi. Aikuisen tulee pitää huolta, ettei lapsen pelko kasva liian isoksi ja jotta lapsi kokisi rohkeutta ja onnistuisi pelosta huolimatta, jolloin lapsi ei joutuisi luopumaan yrityksestään. (Keltikangas-Järvinen 2014, 114.) Aikuinen ei voi päättää milloin lapsen itku on aiheellista, päätöksen itkusta tekee lapsi, itku on aiheellista silloin kun lapsi itkee. Aikuisen tehtäväksi jää tukea lapsen päätöstä, esimerkiksi lapsen itkiessä on aikuisen tehtävänä vähentää lapsessa itkuun liittyvää itsekontrollin menettämisen tunnetta. Aikuinen voi sanoa lapselle, että itkeä saa ja kaikki ihmiset itkevät, kun heillä on paha olla. Jos lapsi onnistuu itsekontrollissa, tulee aikuisen huomioida tämä, ei siksi, että ei saisi itkeä vaan että lapsi huomaisi hallintayrityksen onnistuneen. (Keltikangas-Järvinen 2014, 145.)

Lapsen toimiessa ei-toivotulla tavalla voi varhaiskasvattajaa auttaa näkökulma, että lapsi ei vielä osaa jotain taitoa, mutta taito voidaan lapselle opettaa. Varhaiskasvattajan tulisi tietoisesti kannustaa kaikkia ryhmän lapsia suunnitelmallisesti ja säännöllisesti. Kannustamiseen ja rohkaisemiseen kannattaa käyttää lapsen käytökseen liittyvää kuvailevaa, konkreettista ja tarkkoja ilmaisuja, ei pelkkää hyvä -sanaa. Lapsen ponnistelu, yritystä ja edistystä kannattaa rohkaista ja kannustaa, erehtyminen ja epäonnistu-

minenkin kuuluvat asiaan, mutta jotain menee yrittäessä aina oikein. Lapsen sosiaalisia taitoja kannattaa kannustaa ja rohkaista lasta niihin. Osa lapsista tarvitsee paljon rohkaisemista ja kannustusta. Varhaiskasvatuksessa ryhmän toimintaa ja käyttäytymistä kannattaa säännöllisesti kannustaa. (Kanninen & Sigfrids 2012, 155.)

3.2 Lapsen onnistumisympäristö

Erityisherkin lapsen kasvattajana tulee huomioida, että lapsen mukavuusalueen laajentaminen sekä laajeneminen ja onnistumiskokemusten saaminen lisäävät parhaimmillaan lapsen itseluottamusta, mutta saattaa vaatia lapselta huomattavan suurta epä-mukavuuden ja ylivirittymisen sietämistä (HSP - Suomen erityisherkit ry:n www-sivut).

Arjen selkeys ja toistuvuus tuovat ennakoimisen mahdollisuutta erityisheikälle lapselle varhaiskasvatusympäristössä. Erityisheikkää lasta ohjatessa kannattaa varhaiskasvattajan kiinnittää huomiota ohjaamisen selkeyteen, lapselle kannattaa antaa konkreettisia ohjeita ja yksi asia kerrallaan, kannattaa välttää turhaa kieltämistä ja valtaistelua. (Vuori-Metsämäki 2014).

Rutiinit ja struktuuri vaikuttavat lapsen kognitiivisten, tunnetaitojen ja sosiaalisten taitojen kehittymiseen. Rutiinit ovat toimintaohjeita siitä, miten joissakin tilanteissa toimitaan, lapset oppivat rutiineja vähitellen varhaiskasvatusympäristössä. Kanninen ja Sigfrids mainitsevat, että rutiinien opettamisen tulisi olla tietoista varhaiskasvatusympäristöissä. Heidän mielestään, jokaisen lapsen tulisi varhaiskasvatuspaikassa tietää seuraavia asioita: Kuinka pyydän apua, miten pyydän lupaa puhua ryhmätuokiossa, miten käydään vessassa ja kenelle siitä pitää sanoa. Miten siivotaan leikit, miten ruokailu- ja nukkumatilanteissa toimitaan, miten toimitaan, kun puetaan tai miten toimitaan, kun siirrytään ulos sekä miten pyydän kaveria leikkimään. Usein lapset tuntevat olonsa turvalliseksi, kun he kykenevät ennakoimaan tapahtumia ja tunnistamaan hoitopäivän rakenteen. (Kanninen & Sigfrids 2012, 175.)

Kanninen ja Sigfrids korostivat, että varhaiskasvatusympäristössä olevalle lapselle voi olla haasteellista toimia intiimeissä tilanteissa muiden kuin omien vanhempien tai läheisten kasvattajien kanssa. Näitä tilanteita voivat esimerkiksi olla pukeutumiseen tai riisuuntumiseen liittyvät tilanteet, syömisen tilanteet ja näläntunne, nukkumiseen liittyvät tilanteet sekä vessakäynnit. Lapsi on saattanut ennen varhaiskasvatusyksikköön tuloa toimia edellä mainituissa tilanteissa vain yhden tai muutaman henkilön kanssa ja yhtäkkiä varhaiskasvatuksessa lapsen pitäisi kyetä toimimaan kokemissaan intiimeissä tilanteissa uuden ihmisen tai uusien ihmisten kanssa täysin luonnollisesti. Lapsi voi kokea varhaiskasvatusyksikön toimintatavat oudoiksi ja itselle hyvin vieraiksi. (Kanninen & Sigfrids 2012, 31.) Perusturvallisuus käsittää sekä fyysisen, että psyykkisen turvallisuuden (Aho & Tarkkonen 1999, 6).

Kanninen ja Sigfrids painottavat, että varhaiskasvatushenkilökunnan tehtävä on suunnitella päivän kulku tasapainoiseksi niin, että jokainen lapsi saa hoitopäivän aikana kokea iloa ja mielihyvää. Lapset nauttivat eri asioista, joku lapsista saattaa pitää isoista ryhmätuokioista ja joku toinen puolestaan kahdenkeskisestä leikkihetkestä. Lapsille hiljaiset hetket ja lepotuokiot ovat tärkeitä, mutta lapset tarvitsevat hoitopäivään myös aktiivista toimintaa. Kaikki lapset tarvitsevat vapaan leikin tuomaa iloa ja luonnollista on, että osa lapsista tarvitsee leikkihetkissä enemmän aikuisen lisäohjausta. (Kanninen & Sigfrids 2012, 175.)

Vuori-Metsämäki esitti, että erityisherkin lapsen ohjaustyössä varhaiskasvattaja voi sopivassa kohdassa ohjauksella ja opastuksella auttaa lasta toimintaan ja tekemisen alkuun, luoda tarvittaessa turvallisuuden tunnetta lapselle ja olla riittävän lähellä. Aikuisen voi alkuun olla lapsen tukena ja lähellä ja hiljalleen poistua vähän kauemmaksi, tilannetta tulisi kuitenkin tarkkailla, jotta lapsi pääsee turvallisesti tekemiseen kiinni ja huomioida, että hän on aidosti toiminnassa mukana. (Vuori-Metsämäki 2014.)

Erytyisherkkä lapsi saattaa päästä paremmin toimintaan kiinni pienryhmässä ja parin kanssa työskennellessä kuin isossa ryhmässä. Vuori-Metsämäki korosti, että lasta voidaan kannustaa osallistumiseen, lapselle voi antaa pieniä tehtäviä, sellaisia missä lapsi onnistuu, joista esimerkkeinä: Lasta voi ryhmätilanteessa pyytää hakemaan tarvittavia tavaroita, lasta voi pyytää auttamaan kaveria vaikkapa liimapuikon avaamisessa. Lap-

selle voidaan tietoisesti luoda sellaisia tehtäviä, joissa lapsi onnistuu. Lasta voi helpottaa varhaiskasvatuksen samanlaisina toistuvat tuokiot, silloin lapsi voi jatkaa tekemistä siitä, mihin viimekerralla jäi ja sitä kautta kokea aidosti tietävänsä miten tehtävä tai askare tehdään. (Vuori-Metsämäki 2014.) Osallistumisen kautta lapsi saattaa kokea myös osallisuutta varhaiskasvatusympäristössään.

3.3 Erityisherkyys esteettömyyden ja saavutettavuuden näkökulmasta

Esteettömyyden ja saavutettavuuden näkökulmasta ihminen kokee ympäristöään eri aistialueillaan. Esteettömyys on käsitteenä laajentunut ja sitä pidetään nykyään yhtenä tasa-arvoisen yhteiskunnan tunnusmerkkinä (Esteetöntä opiskelua -verkoston [www-sivut](#)).

”Esteettömyys tarkoittaa mm. ympäristön suunnittelua ja rakentamista sekä palveluiden tuottamista siten, että jokainen yksilö iästä, sukupuolesta, terveydentilasta ja sosiaalisesta, psyykkisestä tai fyysisestä toimintakyvystä riippumatta voi toimia ympäristössä ja käyttää palveluja. Esteetön toimintaympäristö ei erottele ihmisiä heidän toimimiskykynsä perusteella.” (Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen [www-sivut](#).)

Esteettömyyden lisäksi käytetään usein termiä saavutettavuus. Saavutettavuus perustuu ihmisten syrjimättömyyteen ja yhdenvertaiseen kohteluun, jolloin ketään ei saa asettaa muita huonompaan asemaan, iän, syntyperän, sukupuolen, vamman tai muun ihmisen ominaisuuteen pohjautuvan syyn takia. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen [www-sivut](#).)

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Autismi- ja Aspergerliitto ry sekä Suomen erityisherkit ry ovat verkostojen kanssa yhteistyössä kehittäneet kartoitustyökalun, jonka avulla tiloja voidaan havainnoida keskeisten aistialueiden kautta. Tilojen esteettömyyskartoitus aistit huomioiden: tarkistuslista avuksesi, on sähköinen julkaisu, sillä on pysyvä internet osoite, josta se on saatavissa ja tulostettavissa. (Theseus 2015, sarja D, muut julkaisut 9/2014.)

Kartoitustyökalun (Tilojen esteettömyyskartoitus aistit huomioiden: tarkistuslistan avuksesi) avulla voidaan helposti ja loogisesti jäsentää aistialuiden kautta, mitkä tekijät saattavat tuottaa liiallisia aistiärsykeitä ja mitkä tekijät voidaan kokea aistiystävällisiksi tilassa tai ympäristössä. Kyseessä olevaa kartoitustyökalua voidaan käyttää yleisten tilojen ja yksityisten tilojen kartoituksessa ja soveltaa tarpeen mukaan, sen avulla voidaan kiinnittää huomiota tilojen esteettömyyteen aistien kannalta. (Hannukainen 2014.)

Jatkuva aistikuormitus voi viedä erityisherältä lapselta voimavaroja ja tällöin ne ovat pois esimerkiksi oppimisesta, omatoimisuudesta, uusien asioiden kokeilemisesta tai vuorovaikutuksesta. Lapsen kokiessa häiritseviä aistiärsykeitä, hänen kokonaisvaltainen läsnäolonsa puuttuu varhaiskasvatusryhmän ryhmäprosessista. Aistiärsykkeet saattavat vaikeuttaa lapsen hahmottamista ja jaksamista. Hannukainen kuvasi, että harva meistä on parhaimmillaan tilassa, jossa ilmastointilaitteet hurisevat tai valot häikäisevät. Yksinään monet aisteja kuormittavat tekijät voivat olla siedettäviä, mutta yhdessä monet aisteja kuormittavat seikat saattavat luoda käyttäjälle erittäin kuormittavan ympäristön. Yleensä ihmisen energiaa pääsee vapautumaan vasta kun aistit eivät ole jatkuvan rasituksen alla. (Hannukainen 2014.) Satri kuvaa, että ihmisillä on taipumusta hakeutua sellaisiin ympäristöihin, jotka ihminen kokee vireystilalleen sopivaksi. Ihmisillä on taipumusta tehdä ympäristöistä mahdollisimman miellyttäviä. (Satri 2014, 27.)

Tilojen esteettömyyskartoitus aistit huomioiden: tarkistuslista avuksesi -julkaisu koostuu neljästä keskeisestä aistialueesta: näköaisti, kuuloaisti, tuntoaisti ja hajuaisti. Ympäristöjä voidaan kartoitustyökalun avulla kartoittaa myös aistien kumuloitumisen kautta. Kyseisessä kartoitustyökalussa jokaisen aistialueen kartoitus alkaa yleisellä avoimella kysymyksellä, jonka jälkeen kriteeristö ohjaa tutkimaan tilaa strukturoitujen kysymysten kautta. Kartoitustyökalu ohjaa myös erittelemään, mitkä asiat tilassa ovat aistien näkökulmasta erityisen miellyttäviä tai epämiellyttäviä. Jokaisen aistialueen yksityiskohtien jälkeen kartoitustyökalu ohjaa kartoittajaa tekemään vielä yhteenvetoa tilan aistiympäristöstä ja aistien kumulaatiosta. (Theseus 2015, sarja D, muut julkaisut 9/2014.)

Julkisten tilojen, kuten varhaiskasvatusympäristöjen muokkaaminen vaatii usein perusteellisen selvityksen. Kartoitustyökalun (Tilojen esteettömyyskartoitus aistit huomioiden: tarkistuslista avuksesi) kriteeristöä voidaan käyttää osana perusteellista selvitystä tehtäessä. Toisinaan voi olla haasteellista havainnollistaa sanallisesti ihmisten kokemia aistiärsyksiä tilassa tai ympäristössä. Kartoitustyökalua hyödyntämällä kartoitusta tekevä henkilö voi huomioida ja arvioida konkreettisesti, miten tilasta voitaisiin tehdä entistä aistiystävällisempi. Tilojen muokkaaminen aistiystävällisemmiksi ei useinkaan tarkoita isoja remontteja tai vaadi huomattavia rahamääriä. (Hannukainen 2014.)

Ihmisen herkyys ympäristölle ja ympäristöstä ilmentyviin ärsykkeisiin saattaa korostua, jos ihminen kokee ympäristössä ollessaan esimerkiksi väsymystä, nälkää, ylivirtymistä tai kuormittumista. Erityisherkin ihmisen kokiessa voimakkaita tunteita, pienet tekijät ja ympäristöstä kantautuvat ärsykkeet voivat tuntua massiivisilta. Levänneenä ja palautuneena ihminen saattaa kokea saman ympäristön täysin erilaisina. (Kontinen 2014.)

3.4 Menetelmiä erityisherkin lapsen tukemiseen ja ohjaamiseen

Päivähoitoon siirtyminen voi olla lapselle ensimmäinen paikka, jossa lapsi joutuu olemaan erossa vanhemmistaan. Aron mieltää tärkeäksi, että erotilanteet sujuvat hyvin ja ettei niistä jää lapselle ikäviä muistoja. Erityisherkin lapsen aloittaessa päivähoitoa on vanhemman tai vanhempien mahdollisesti hyvä olla havainnoimassa tilannetta ja lapsen sopeutumista varhaiskasvatusympäristöön. Lapsen olisi ensimmäisinä hoitopäivinä hyvä olla lyhyitä aikoja ryhmässä ilman vanhempia ja vähitellen pidentää hoitopäivän kestoja. Varhaiskasvattajien on hyvä antaa erityisherkin lapsen sopeutua ryhmään omalla painollaan ja pienin askelin, tukea ja läsnäoloa antaen. Varhaiskasvattajien tehtävä on tukea ja ohjata lasta osallistumaan ryhmän toimintaan, oli lapsen vanhemmat läsnä tai ei. (Aron 2015, 230.)

Lapsen itsetunto kasvaa yhdessä olemisella, lasta kuuntelemalla sekä sillä, että välillä lapselle muistetaan sanoa, että miten mukava hän on (Keltikangas-Järvinen 2014, 242.) Suomalaisessa kulttuurissa kiittäminen on vaikeaa, lapsen on usein saavutettava

tai ansaittava jotain saadakseen kiitosta. Ellei lapsi saa positiivista palautetta olemassaolostaan, hän saattaa oppia, että kiitos ja hyväksyntä edellyttävät aina suorituksia. Tästä syystä olisi hyvin tärkeää vanhempina, kasvattajina, varhaiskasvatuksen työntekijöinä ilmaista sanallisti, miten mukava lapsi on, miten hauska hänen kanssaan on olla ja miten tärkeä hän ihmisenä on. Lapsen kiittäminen on tärkeää, mutta liiallisella ja väärään aikaan kohdistuvilla kehumisilla tai kiittämisillä voidaan itsetunnon nostamisen sijasta lisätä lapsen suorituspainetta ja nostaa vaatimustasoa. (Keltikangas-Järvinen 2014, 134–135.)

Lapsen kokiessa epävarmuutta ja turvattomuutta, hän saattaa vetäytyä meneillään olevista tilanteista. Tällöin lapsi saattaa seurata toisten lasten leikkiä osallistumatta siihen tai olla osoittamatta edes kiinnostusta leikkiin. Lapsen vetäytyessä ryhmästä sivuun, hänen katseensa voi alkaa harhailia ja näyttää tyhjältä, lapsen ele- ja kehonkieli voivat muuttua värittömiksi ja passiivisiksi. Lapsi saattaa alkaa liikkua paikasta toiseen ilman päämäärää. Nämä merkit voivat kertoa siitä, ettei lapsi ole edes mielikuvituksen tasolla yhteydessä toisiin ja hänen stressijärjestelmänsä on aktivoitunut, jolloin hän kokee olonsa usein uhatuksi. Aktivoitunut stressijärjestelmä on kaikille lapsille äärimmäisen kuormittava ja lapsi saattaa jähmettyä, koska hän puolustautuu ympäristön uhalta. Aikuisella on velvollisuus puuttua näihin tilanteisiin, sillä jos lapsi jätetään yksin, todennäköisesti hänen sosiaalisten tilanteiden pelkonsa kasvaa ja oppii sulkemaan itsensä sosiaalisissa tilanteissa. Toistuvat säätelemättömän stressin tilat ovat lapselle vahingollisia, ne vaarantavat aivojen tervettä kehitystä ja yleisesti kaikki uuden oppiminen tapahtuu vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa ja säädellyn stressin tilassa. (Sajaniemi & kumpp. 2015, 133.)

Lapsen toistuva häiritsevä ja ei-toivottu käyttäytyminen saa varhaiskasvattajat usein hämilleen, tällöin on ympäristössä syytä pohtia yhdessä ja yhteistyössä lapsen lähiverkoston kanssa, miten lasta voitaisiin tukea ja auttaa. Varhaiskasvatuksessa voidaan systemaattisesti havainnoida ja kirjata ylös lapsen ei-toivottua käytöstä ja tapahtumaketjuja. Kirjaamisessa ja havainnoinnissa olennaista olisi varhaiskasvattajien ymmärrys kunkin lapsen sisäisiin merkityksenantoihin ja mikä tai mitkä asiat tapahtumaketjuissa tai toiminnoissa laukaisevat lapsen vahvat tunnekokemukset. Negatiivissävytteisiä tunnekokemuksia voivat olla esimerkiksi lapsen kokemukset omasta huonoudesta tai kelpaamattomuudesta, heikkoudesta tai väärinymmärretyksi tulemisesta.

Näistä negatiivissävytteisistä tunnekokemuksista usein seuraa vahvoja käyttäytymisreaktioita. Jokaisen lapsen yksilöllinen persoonallisuus kokemustaustoineen ja temperamenttipiirteineen määrittävät sitä, miten kukin lapsi reagoi: Joku lapsista voi vetäytyä yksinäisyyteen, joku toinen lamautua, joku hakee varhaiskasvattajan apuun ja joku voi reagoida aggressiivisesti tai kiukunpuuskan kautta. (Kanninen & Sigfrids 2012, 157.)

3.4.1 Selkeys ja hoitopäivän rakenteen hahmottaminen

Strukturoitu päiväjärjestys ja kuvat voivat tuoda erityisherälle lapselle kuin muillekin varhaiskasvatusryhmän lapsille selkeyttä, rakennetta ja jäsentämistä hoitopäivään. Arjen ja tilanteiden sujumista voidaan helpottaa kuvilla monissa ympäristöissä. Usein aamupiiri tai yhteinen kokous selkeyttää lapsille hoitopäivän rakennetta ja poistaa mahdollisia ennakkoluuloja hoitopäivän kulumisesta. Hoitopäivän haastavia tai jännittäviä tilanteita voidaan kuvien avulla ennakoida etukäteen, joidenkin lasten kohdalla yleisemmällä tasolla ja tarkemmin niiden kanssa, jotka siitä hyötyvät. Mitä tahansa kuvia voidaan käyttää kommunikoinnin tukemisessa (Kuva 1), kaikkien kuvien ei tarvitse olla samantyyllisiä tai edes samasta kuvakokoelmasta lähtöisin olevia esimerkiksi: Valokuvia, lehdistä leikattuja kuvia, piirroskuvia, graafisia tai tunnisteltavia merkkejä voidaan käyttää rinnakkain. Usein lasten on helpompi hahmottaa asioita ja tapahtumia kuvista, kuin pelkistä sanallisista tai kirjallisista viesteistä. (Papunetin [www-sivut](http://www.sivut).)

Kuva 1. Kuvakommunikointi (Papunetin kuvapankin [www-sivut](http://www.sivut).)

Arjen rutiinit ovat tärkeitä lapsille ja etenkin erityisherille lapsille, rutiinien osaaminen arjessa tukevat syy-seuraussuhteita ja tunnesäätelyn oppimista. Arjen rutiinien sekä muutos- ja siirtymätilanteiden oppiminen ja hahmottaminen voi rauhoittaa lapsen

käyttäytymistä ja säädellä lapsen sisäistä olotilaa. Lapsen voi olla vaikea tietää ja hahmottaa, mitä häneltä ja hänen käytökseltään vaaditaan eri tilanteissa, joten toimintaa voidaan helpottaa kuvallisilla ohjeilla. Ohjeet ja säännöt on pyrittävä laatimaan lyhyiksi, selkeiksi ja myönteisiksi. Kuvien käyttö helpottaa ymmärtämistä ja aktivoi aivoissa visuaalista oppimistyyliä. (Tampereen kaupungin www-sivut.)

Varhaiskasvatusympäristöissä kuvakommunikointia voidaan käyttää monella tapaa, esimerkiksi päiväjärjestyksessä voidaan läpikäydä hoitopäivän arkiset ja erikoisemmat asiat. Lapsen kokemaa turvallisuuden tunnetta voi lisätä tietoisuus siitä, että kuka varhaiskasvattajista on työvuorossa hoitopäivän aikana. Varhaiskasvatusyksikön henkilökunnasta voidaan ottaa valokuvat ja laminoida ne. Työntekijöiden laminoituja valokuvia voidaan käyttää päiväjärjestyksessä, jolloin lasten on helpompaa hahmottaa, kuka varhaiskasvattajista on töissä ja mihin aikaan. (Omahoitajuus Espoon päivähoidossa www-sivut.)

3.4.2 Uusiin tilanteisiin ja tapahtumiin valmistautuminen kuvakommunikaatiomenetelmin

Sosiaalisilla tarinoilla ja sarjakuvitetuilla keskusteluilla voidaan tarvittaessa pyrkiä selventämään, tukemaan ja auttamaan lasta uusissa tilanteissa ja jäsentää varhaiskasvatuspaikan tai jonkin muun ympäristön toimintamalleja. Sosiaalisten tarinoiden tai sarjakuvitetujen keskusteluiden on usein tarkoitus vahvistaa sosiaalista toimintaa ja niissä olevia normeja tai sääntöjä. Sosiaalisilla tarinoilla ja sarjakuvitetuilla keskustelulla voidaan osittain vahvistaa sosiaalisten tilanteiden ymmärtämistä näköhavainnollisin keinoin ja yhdistää tapahtumia toisiinsa ja usein ne kuvaavat syy-seuraussuhteita. Hyvä piirustustaito ei ole sosiaalisissa tarinoissa tai sarjakuvitetuissa keskusteluissa oleellista. (Alho-Näveri, Ikonen, Karjala, Kortelainen, Ruotsalainen, Salmi & Saunaho 2011, 26.)

Erilaisilla kuvakommunikaatio materiaaleilla voidaan tuoda lapselle helpotusta uusien tilanteiden käsittelyyn, ongelmatilanteiden harjoitteluun sekä stressitason madaltamiseen epäselvissä tai vaikeissa tilanteissa. Sosiaalinen tarina voidaan tuottaa vaihe vaiheelta kuvien tai kirjoittamisen avulla. Aluksi opeteltavaa tilannetta tai asiaa kannattaa

käydä lapsen kanssa läpi kuva kovalta ja sen jälkeen muodostaa kuvatarina. Tällöin etukäteen tilanteeseen valmistautuminen tukee varsinaiseen tilanteeseen osallistumista ja tekee tilannetta tutummaksi sekä turvallisemmaksi lapselle. Myöhemmin varsinaisessa tilanteessa kuvatarinaa voidaan käyttää apuna, jos tilanteessa lapsi kokee epävarmuutta. Hyvän kuvatarinan, sarjakuvitetun keskustelun tai kuvitetun apuvälineen avulla on mahdollisuus hahmottaa, milloin tilanne alkaa, miten se etenee ja milloin se loppuu. Usein tapahtuman tai tilanteen kulun tietäminen vähentää epävarmuutta ja levottomuutta. (Alho-Näveri ja ym. 2011, 27.) Lapsi tai lapset voivat itse osallistua sosiaalisen tarinan, sarjakuvitetun keskustelun tai kuvallisen apuvälineen rakentamiseen, lapset voivat vaikkapa piirtää, leikata, etsiä kuvia tai kirjoittaa tuotosta.

Usein erityisherkkä lapsi haluaa valmistautua huolella erilaisiin asioihin, varsinkin hänelle itselle uusiin ja ennalta tuntemattomiin tilanteisiin ja tapahtumiin. Uusissa tilanteissa erityisherkkä lapsi saattaa tarvita paljon varmistelua ja hän saattaa kysyä monta kertaa tilanteeseen liittyviä asioita. Varmistamisella erityisherkkä lapsi saattaa luoda tarvitsemaansa turvallisuuden tunnetta. Tapahtuman jälkeen erityisherkkä lapsi saattaa analysoida tapahtuneita asioita. Lapselle voi olla merkityksellistä saada tarkka kuva sekä kokonaisuudesta että yksityiskohdista. (Konttinen 2014.)

Kaikkia tapahtumia ei voida etukäteen kuvittaa tai valmistella, mutta etukäteen ja jälkikäteen voidaan monipuolisesti käsitellä tilanteista esille nousseita asioita erilaisten kuvamateriaalien ja tarinoiden avulla. Ehdottoman tärkeää on varmistaa, että kuvakommunikointikeinoja käyttävä henkilö itse ymmärtää kuvilla koottuja kokonaisuuksia ja ymmärtää kuvien sisällön suhteessa todellisuuteen. Papunet internet sivusto tarjoaa paljon tietoa ja materiaalia selkeään ja saavutettavaan viestintään (Papunetin www-sivut).

3.4.3 Ryhmätaitoja voidaan oppia ja opettaa

Uuden lapsen tullessa varhaiskasvatusryhmään on hyvä huomioida, että lapsen on opeltava käyttäytymään ja toimimaan uudessa ympäristössä ja uusien ryhmänjäsenten kanssa, samoin tapahtuu uuden varhaiskasvatusryhmän alkaessa sen jäsenille. Varhaiskasvattajan on hyvä huomioida lasten erilaiset roolit ryhmässä ja ryhmän normien

muotoutumisen. Ryhmälle voidaan opettaa tietoisesti ryhmäkulttuuria. Sosiaalistumisprosessissa yksittäisistä ihmisistä tulee ryhmän jäseniä eli osa ryhmää. Ryhmän alkaessa ryhmän jäsenten on tiedettävä, kuka kuuluu ryhmään ja kuka ei, tällöin ryhmän kehitys voi alkaa ja myöhemmin edetä ja karttua. (Kopakkala 2011, 93.)

Aikuisten on varhaiskasvatusympäristöissä tärkeä tukea lasten keskinäisiä ystävyys-suhteita ja samalla huolehtia ryhmien pysyvyydestä. Varhaiskasvattajien tehtävä on huolehtia, että ryhmässä jokainen lapsi pääsee ryhmän jäseneksi ja osalliseksi ryhmän toimintaan. (Kanninen & Sigfrids 2012, 61–62.) Lapsiryhmässä ryhmä- ja tunnetaitojen oppiminen on jatkuva prosessi. Varhaiskasvattajien toimet vaikuttavat lapsiryhmään monella tasolla, aikuisten tulee seurata lasten sosiaalisten suhteiden toimivuutta ja tarpeen tullen lapsia ohjata, jotta tietoisesti tuetaan lapsiryhmän tunnetaitoja ja niiden kehittymistä. Lapset oppivat hyvässä ohjauksessa vuorottelemaan, neuvottelemaan, tekemään kompromisseja, voittamaan sekä pettymään ja häviämään. (Opetushallituksen www-sivut.)

Vertaissuhteilla on merkitystä lapsen sosiaaliseen, tiedolliseen ja tunne-elämän kehittymiseen. Lapsen on hyvä päästä kanssakäymisiin ja vuorovaikutussuhteeseen suunnitteen saman ikäisten sekä samalla kehitystasolla olevien lasten kanssa. Lapset tarvitsevat kokemuksia ja tuntemusta päästä osalliseksi ohjattuun ja vapaammin tapahtuvaan vuorovaikutukseen lasten kanssa. Lapsille on tärkeää saada vuorovaikutussuhteissa riittävästi positiivisia kokemuksia. Aikuiset voivat tukea ja rohkaista lapsia kaverisuhteiden muodostamisessa. Aikuisten on aina ja välittömästi puututtava ongelmallisiin tilanteisiin kuten kiusaamistilanteisiin. Varhaiskasvattaja voi vaikuttaa ryhmän ilmapiiriin ja ryhmässä muodostuviin normeihin. (Salmivalli 2006, 40.)

”Lapsi oppii kaverien kanssa enemmän asioita kuin aina tulemme ajatelleeksi. Tietojen ja taitojen kehitys on yksi esimerkki: kuvittelemme usein, että me aikuiset opetamme lapsille lähes kaikki tarvittavat tiedot ja taidot. Kuitenkin vertaiset ovat monessa asiassa niitä merkittäviä opettajia. Keskustelut ja toiminta vertaisten kanssa auttavat lasta rakentamaan kuvaa maailmasta ja yhteiskunnasta, jossa elämme.” (Salmivalli 2006, 40.)

Sajaniemi, Suhonen, Nislin ja Mäkelä toteavat, että varhaiskasvattajien keskuudessa usein hämmennystä aiheuttavat lapset, joilla on paljon erilaisia tarpeita ja joiden käyttäytyminen sosiaalisissa tilanteissa on haasteellista. Näille lapsille suunnitellaan usein henkilökohtaista tukea ja yksilöllistä ohjausta, vaikka lapsen haastavat tilanteet tapahtuvat ryhmässä ja sosiaalisissa tilanteissa. Usein ratkaisuna nähdään ryhmästä pois siirtäminen, vaikka lapsi tarvitsee eniten oppia juuri ryhmässä olemisen taidoista ja ryhmän sosiaalisista suhteista eikä kyseisiä taitoja opi, ellei lapsi ole ryhmän jäsen. (Sajaniemi ja kumpp. 2015, 83–85.)

Lasten aiemmista kokemuksista muodostuneet sosiaaliset maineet voivat vaikuttaa rooleihin, jotka lapsille muodostuvat lapsiryhmässä. Ennakkoluulot ja sosiaalinen maine voivat vaikuttaa lapsen asemaan ja lapsella voi olla hyvin poikkeavia rooleja eri ryhmissä ja ympäristöissä. Torjutun tai esimerkiksi aggressiivisen käytöksen maineessa olevan lapsen voi olla vaikea muuttaa sosiaalista asemaansa ryhmässä ja tähän tarvitaan ehdottomasti varhaiskasvattajan tukea, huolehtimista ja apua. Aikuisen rooli lapsiryhmän johtajana on merkittävä. Sosiaalinen konteksti säätelee yksilöllisten tekijöiden vaikutusta ihmisen käyttäytymiseen ja siihen, miten häntä kohdellaan ryhmässä. (Salmivalli 2005, 132–133.)

Varhaiskasvattajan on tilanteiden kehittymisen ja puuttumisen kannalta tärkeää tarkastella asiaa yksittäisen lapsen ja ryhmän näkökulmasta, ongelmallisissa rooleissa ja käyttäytymismalleissa on välttämätöntä saada muutos aikaan paitsi yksilössä itsessään myös ryhmässä ja haluttu muutos pitäisi saada tapahtumaan melko samanaikaisesti yksilössä sekä ryhmässä. Ryhmä usein tietoisesti ja tiedostamattaan ylläpitää lapsen sosiaalista asemaa tai roolia, jolloin ryhmä tulkitsee lapsen toimintaa joko kielteisesti tai palkitsemalla. Palkitsemisen kautta ryhmä usein rohkaisee lasta jatkamaan ei-toivottua käytöstä. Varhaiskasvattajan on hyvä kiinnittää erityistä huomiota ryhmään ja sen toimintaan, jos halutaan vaikuttaa ryhmän dynamiikkaan tai ryhmän yksittäisen lapsen asemaan tai rooliin. Varhaiskasvatusyksikön henkilökunnan kesken voidaan miettiä, että voidaanko ryhmän lasten odotuksiin tai suhtautumiseen vaikuttaa ryhmätasolla? Saako vetäytyvä, torjuttu tai aggressiivisesti käyttäytyvä lapsi mahdollisuuden liittyä toveriryhmään ja päästä eroon hänelle muodostuneesta kielteisestä sosiaalisesta maineesta? Voidaanko aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen oloa helpottaa ja miten tilanteeseen puututaan? (Salmivalli 2005, 132–133.)

Sääntöjen luominen lapsiryhmän kanssa on menetelmä, jonka avulla voidaan mahdollistaa lapsille kokemus ryhmän toiminnan puitteista ja yhteisistä ”pelisäännöistä”. Ennen kun sääntöjä tai ohjeita hahmotellaan lapsiryhmän kanssa, on varhaiskasvattajien hyvä jäsentää ja käsitellä ryhmän tavoitteet ja toimintatavat sekä varhaiskasvatussuunnitelman periaatteet. Sääntöjä tai ohjeita ei tarvitse yhdellä toimintahetkellä saada valmiiksi, vaan toimintaa voidaan jakaa useammalle toimintahetkelle.

Aron muistuttaa, että usein erityisellä lapselle ulkopuolelta tulevat säännöt ja ohjeet ovat varsin selviä. Hän korostaa, että erityisellä lapsi saattaa pillahtaa itkuun, jos häntä ojennetaan ryhmässä esimerkiksi sääntörikkomuksesta, usein kahdenkeskisen muistutus asiasta riittää. (Aron 2003, 315.) Varhaiskasvattajien ja lapsiryhmän yhdessä aikaansaamat säännöt voivat helpottaa päivähoiton arkea ja selventää syys-seuraussuhteita ryhmän lapsille. Sääntöjen ja toimintatapojen mallittaminen on tärkeää kaikille varhaiskasvatusikäisille lapsille, toiset lapsista hyötyvät mallittamisesta enemmän ja toiset lapsista oppivat rutiineja nopeammin. (Kanninen & Sigfrids 2012, 176.) Ryhmän sääntöihin voidaan tehdä uudelleen arviointi, jos siihen on perusteita ja sääntöjä voidaan yhdessä muuttaa jälkepäin. Sääntöjen luomisen kautta lapsille annetaan mahdollisuutta opetella vastuunottoa turvallisesti ja asteittain varhaiskasvatusryhmän jäsenenä.

Varhaiskasvatusryhmän yksittäisiä tavoitteita voi olla esimerkiksi, että sen jäsenet auttavat toisiaan tarvittaessa tai ottavat enemmän vastuuta. Varhaiskasvatusyksikön henkilökunnan kesken voidaan pohtia ja kirjata ylös, mitä sosiaalisia taitoja ryhmän lasten tulisi harjoitella ja oppia. Lapsiryhmän tavoitteita suunniteltaessa olisi hyvä kirjata ylös myös varhaiskasvattajien omat tavoitteet ja odotukset, jolloin voidaan helpommin luoda yhtenäisiä käytäntöjä työyhteisöön. Tarkasteltaessa sitä, että kaikki ryhmän lapset pääsevät vuorovaikutuskontaktiin toisten kanssa voidaan miettiä, tapahtuuko ryhmässä jokin toiminto säännöllisesti ja voidaanko siihen lisätä yksinkertaisia ja toistuvia mahdollisuuksia kontaktinottoon lasten välille? Ja voivatko lapset osallistua yhteisissä tilanteissa toimintoihin? Varhaiskasvattajan kannatta hetkittäin arvioida sitä, miten huomioi kaikkia ryhmän lapsia, miten itse kannustaa lapsia vuorovaikutustilan-

teissa. Miten työntekijänä huomioi ja takaa tukea lapsille, jotka sitä tarvitsevat? Kannustus ja palaute ovat tärkeitä kaikille lapsille, mutta erityisesti sosiaalisia taitoja harjoitteleville lapsille. (Kanninen & Sigfrids 2012, 179.)

Kanninen ja Sigfrids olettavat, että pienryhmässä lasten on helpompi olla vuorovaikutuksessa keskenään, he suosittelevat jakamaan ison lapsiryhmän pienryhmiin. He arvelevat, että lasten ja aikuisten välille muodostuu luontevammin myönteissävytteinen vuorovaikutussuhde pienryhmätoiminnassa. Heidän mielestään pienryhmässä varhaiskasvatuskäisen lapsen on usein helpompi ilmaista itseään, pyytää apua ja odottaa omaa vuoroa kuin isossa lapsiryhmässä. Päivähoidon arjessa opetellaan uusia asioita, joista muodostuu uusia haasteita lapsille, pienryhmässä lapsi voi rauhassa ja turvallisesti opetella taitoja tuttujen lasten ja varhaiskasvattajien avustuksella. Sitä vastoin isossa lapsiryhmässä osalle lapsista voi muodostua turvattomuuden tunnetta varsinkin, jos lapset saavat olla vapaasti samassa tilassa, ilman varhaiskasvattajien ohjausta. Tällöin lapsiryhmän turvattomuuden tunne voi purkautua esimerkiksi kasvavana meluna ja juoksenteluna. Joku lapsista saattaa vetäytyä toiminnasta esimerkiksi suojautuakseen kuormitukselta ja joku lapsista voi käyttäytyä uhmakkaasti tai turvattomuus voi purkautua joidenkin lasten kohdalla kiusantekona. Vapaan toiminnan ideologian ihannuus voi käytännössä muuntua jollekin lapsille kärsimykseksi. Ison lapsiryhmän jakaminen pienryhmiin, saattaa oleellisesti rauhoittaa ja luoda turvaa koko lapsiryhmään. (Kanninen & Sigfrids 2012, 124.)

Erityisherkillä ihmisillä on taipumusta olla tunnollisia. Erityisherkkä lapsi ei välttämättä suoriudu parhaalla mahdollisella tavalla tilanteesta, jossa on monia asioita samanaikaisesti käsiteltävänä. (HSP - Suomen erityisherkkät ry:n www-sivut.) Erityisherkälle lapselle kokeet, testit, kilpailut voivat olla erittäin innostavia tai puolestaan täysin lamauttavia, jopa pelottavia. Lapsen suhtautuminen asiaan saattaa riippua ja muuntua esimerkiksi päivästä, mielialasta tai väsymystasosta johtuen. (Konttinen 2014.) Jännitys tai tarkkailu voi saada erityisherkkän lapsen alisuoriutumaan tai lukkiutumaan, lasta voidaan tietoisesti auttaa tehtävässä, tilanteessa tai toimessa alkuun, tällöin lapsi saa varmistusta ja tukea. Lapsen turvallisuuden tunne voi vahvistua ja hän saattaa suoriutua tilanteesta hyvin. (HSP - Suomen erityisherkkät ry:n www-sivut.)

Varhaiskasvatuksen työntekijöiden on kannattavaa huomioida ja tiedostaa useiden erityisherkkien tapa ottaa kritiikki tai palaute vastaan keskivertoa vakavammin ja voimakkaammin. Lapsi saattaa kohdistaa kritiikin tai palautteen suoraan itseensä negatiivisävytteisesti ja lapsi saattaa tuntea olevansa virheellinen kritiikistä johtuen. (HSP - Suomen erityisherkkät ry:n www-sivut.) Konttinen painottaa, että erityisherkkä lapsi voi olla itsekriittinen ja kritisoida itseään jopa tarpeettoman ankarasti. Ulkopuolelta tuleva palaute voi tuntua erityisherkkän lapsen mielestä lamauttavalta. (Konttinen 2014.) Kannustava, vilpitön palaute sekä ystävällisesti esitetty kritiikki ovat erityisherkälle lapselle tärkeää (HSP - Suomen erityisherkkät ry:n www-sivut).

3.4.4 Siirtymätilanteiden havainnointi

Osa varhaiskasvatusyksiköiden siirtymätilanteista ovat tarkoituksenmukaisesti suunniteltuja oppimistilanteita lapsille, mutta joillekin lapsille ne saattavat olla erityisen vaativia. Siirtymätilanteissa lasta voidaan tietoisesti auttaa ja tukea, jos tilanne näyttäytyy hänelle vaativina tai aiheuttaa ylivirittymistä. Varhaiskasvattajan tulisi toimia päämäärälähtöisesti ja lasta kohtaan empaattisesti kaikissa tilanteissa. Siirtymätilanteissa haastavasti tai ei-toivotulla tavalla käyttäytyvän lapsen toimintatavat, temperamentti- ja mahdolliset varoitusmerkit tulisi huomioida. Olennaista tilanteissa olisi hyödyntää tietoja, jolloin lapsen ei-toivottu käyttäytyminen saadaan kanavoitua toivotun käyttäytymisen puolelle. (Kanninen & Sigfrids 2012, 177.)

Jokaisella lapsella on yksilöllinen tapa toimia siirtymätilanteissa, josta arkisena esimerkkinä on irrottautuminen vanhemmasta hoitopaikkaan saapuessa, siinä kohtaa varhaiskasvattajan tulisi olla tarpeen mukaan lapsen tukena ja apuna. Lapsen päivähoitoon saapumishetki on tärkeä, se toivottaa lapsen tervetulleeksi ja kertoo, että juuri hän on tärkeä (Vantaan kaupungin www-sivut). Riittävän hyvässä hoitosuhteessa lapsi kokee tarpeeksi perusturvallisuuden tunnetta ja varhaiskasvattajat kykenevät aistimaan ja säätämään lapsen erilaisia tunnetiloja riittävän onnistuneesti. (Kanninen & Sigfrids 2012, 80.) Sopeutuvaisten lasten on helppo omaksua uusia asioita ja toimia siirtymätilanteissa joustavasti. Helposti sopeutuva lapsi saattaa kuitenkin jäädä suuressa lapsiryhmässä vaille riittävää huomiota. (Kanninen & Sigfrids 2012, 37.) Erityisherkkä lapsi saattaa olla hiljainen tarkkailija ja sinällään kiltti ryhmän jäsen. Lapsella

voi olla tarve miellyttää aikuista ja toimia aina ”kirjaimellisesti” ohjeiden mukaan aikuista miellyttääkseen ja ryhmätilanteista selviytyäkseen. (Konttinen 2014.)

Vuori-Metsämäki mainitsi, että jollekin lapsille nukkuminen tai lepääminen päiväkodin lepotilassa on haastavaa. Tällaiselle lapselle tulisi miettiä toisenlaisia rentouttavia tuokioita päiväunien ajaksi. Lapsi voisi muiden lasten nukkuessa esimerkiksi piirtää, värittää, tehdä palapeliä, rakentaa palikoilla tai legoilla, tutustua erilaisiin aistiärsykeitä tuottaviin esineisiin ja asioihin, puuhailla hiljaisia ja tynnyttäviä asioita. Vuori-Metsämäki korosti, että lapsi ei ylipäättänsä vaikeassa tilanteessa selviä ilman aikuisen apua ja tukea. Tärkeää lapsen kannalta on selvittää, miten vaativana varhaiskasvatusympäristössä hänen erityisherkyys ilmenee ja minkälaisista auttamistavoista lapsi hyötyy. Seminaarissa Vuori-Metsämäki painotti varhaiskasvattajille avointa ja välitöntä tiedonvaihtoa ja yhteistyötä lapsen vanhempien kanssa. (Vuori-Metsämäki 2014.)

Vuori-Metsämäki nosti konkreettiseksi esimerkiksi ”henkilökohtaisen ensiapupakin”, joka voidaan tehdä apuvälineeksi erityisherkälle lapselle varhaiskasvatusympäristöön. Henkilökohtaiseen ensiapupakkiin on tarkoitus koota asioita, joiden avulla lapsi voi turvallisesti suojautua ympäristön häiritseviltä tai kuormittavilta tekijöiltä. Ensiapupakkiin voidaan laittaa kuulosuojaimet, jos lapsi kokee äänet voimakkaina tai ne tuottavat lapselle ylivirittymistä. Tarvittaessa sinne voidaan lisätä esimerkiksi putkilo, jonka sisällä on lapsen hajuaistia miellyttävää tuoksua, putkilosta nuuhkaisemalla lapsi voi selvittää epämiellyttävistä hajuaistimuksista hoitopäivän aikana. Ensiapupakkiin voidaan laittaa lapselle mieluisia tuntuksia asioita ja tavaroita, sekä jotain kivaa tekemistä käsille (piirrosvälineet, hipelöitävä pientavara), joita käyttämällä lapsi voi tasapainottaa tunteuksiaan. Ensiapupakkiin voidaan lisätä pieni esimerkiksi kokoontaitettava näköeste, jonka avulla voidaan rajata lapsen näkökenttää tai visuaalisia havainnoja, jos näköaistimukset aiheuttavat lapselle ylikuormittumista. Ensiapupakissa voi olla ikävän tunteen varalle joku mieluinen esine tai merkityksellinen valokuva, jos lapselle tulee hoitopäivän aika ikävän tunteita. Ohjausta ja huomiointia lapsi tarvitsee edelleen aikuiselta, vaikka hän kehittyisi ja oppisi suojautumaan erilaisissa tilanteissa. (Vuori-Metsämäki 2004.)

3.4.5 Varhaiskasvattajan suhtautuminen ryhmän lapsiin

Varhaiskasvattajan voi olla helpompi pitää lapsesta, jonka perusmieliala on positiivinen ja joka ei paljoa murehdi tai hermostu. Ympäristö usein vahvistaa lapsen iloisuutta ja lapsen mieliala säilyy positiivisena. Miten varhaiskasvattajat huomioin perusmielialaltaan huonotuulisen lapsen? Entä miten huomioidaan lapsi, joka on huonosti sopeutuva ja hyvin sensitiivinen tai intensiivinen. Huomioidaanko hänen onnistumisympäristöstä tarpeeksi ja saako hän osakseen hymyjä, iloisia katseita ja positiivisia sanoja hoitopäivän aikana aikuisilta ja muilta lapsilta? (Kanninen & Sigfrids 2012, 39.)

Lapsiryhmässä on laaja kirjo erilaisia lapsia, on biologisesti määräytyviä temperamentti- ja erilaisia ominaisuuksia (Aron 2015, 309). Varhaiskasvatuksen työntekijän on virittäytyttävä jokaiseen ryhmän lapseen. Lapsen hyvinolontunne lisääntyy, kun lapsi kokee, että häntä kuullaan, ymmärretään, nähdään ja kohdataan omana itsenään. Varhaiskasvattajan on helpompi virittäytyä joihinkin ryhmän lapsiin ja toisiin lapsiin virittäytyminen on haasteellisempaa, se on luonnollinen osa lapsiryhmässä työskentelemistä. Varhaiskasvattajan virittäytyminen ryhmän jokaiseen lapseen vaatii aktiivista työtä ja jatkuvaa tietoisuutta huomiointia. Varhaiskasvattajan ja ryhmässä toimivien työntekijöiden on havainnoitava omia sisäisiä tuntemuksiaan suhteessa jokaiseen ryhmän lapseen, jotta varhaiskasvatuksessa toimivalle aikuiselle ei muodostu lapsista suosikkeja ja jotta osa lapsista ei jää tavoittamatta ja vähemmälle huomiolle. (Kanninen & Sigfrids 2012, 80–81.)

3.4.6 Ruokailuhetket

Konttinen kuvaili, että erityisherkkä lapsi voi tarkasti kyetä maistamaan ja tunnistamaan ruoan oman maun ja mausteiden lisäksi myös aterian rakennetta ja koostumusta. Konttinen painottaa, että hänen mielestään erityisherkkää lasta ei pitäisi pakottaa syömään, vaan houkutella maistamaan ja tutustumaan ruokiin, makuihin ja rakenteisiin vähän kerrallaan. Joillekin erityisherkillä on tärkeää, etteivät ruoka-aineet esimerkiksi kosketa toisiaan lautasella. (Konttinen 2014.)

Lapsi saattaa prosessoida useita ruokailuun liittyviä asioita samanaikaisesti. Erityisherhän lapsen ruokailuhetkiin liittyviä tapahtumaketjuja tulisi tarkastella kokonaisuudessaan, eikä vain puuttua yksittäisiin epäsuotuisasti sujuviin asioihin. Vuori-Metsämäki mainitsi, että esimerkiksi nälän tunteen hallitseminen voi olla lapselle erityisen haasteellista. Tällöin saatetaan vanhempien kanssa yhteistyössä sopia lapselle välipala tai eväät hoitopaikkaan. Vuori-Metsämäki pohti, että tehdäänkö lapsen syömisestä liian iso numero varhaiskasvatuksessa? Osa lapsen päivästä voi kulua ruokailujen ympärillä ja voidaanko lapselta tällöin olettaa, että hänellä olisi voimia muuhun oppimiseen ja toimintaan. (Vuori-Metsämäki 2014.)

Lapsen ruokatottumusten muodostumisessa koti ja varhaiskasvatusympäristö ovat avainasemassa. Autismin kirjoon ja kuntoutukseen perehtyneet Kerola, Kujanpää ja Timonen suosittavat, että lapsen kanssa ruoka-aineisiin totuttelu kannattaa aloittaa hyvin mauttomista ja hajuttomista ruoista. Lapset useimmiten hyväksyvät perunan, riisin tai makaronin perusruoka-aineeksi lautaselleen, näiden ruoka-aineiden maun ja tuoksut ovat mietoja. Lapsen kelpuuttaman ruoka-aineen tai ruoka-aineiden lisäksi lapsen lautaselle voidaan hitaasti lisätä uusia makuja, tuoksuja ja ruuan rakenteita. Usein miedonmakuiset ruuat tuottavat mietoja hajuaistimuksia ja viileämpi ruoka ei tuoksu niin voimakkaasti kuin kuuma ruoka. (Kerola, Kujanpää & Timonen 2009, 105–106.)

Ruokakasvatusta tutkinut dosentti Jeronen korostaa, että ruualla saa leikkiä, ilon kautta saavutetaan enemmän, hän kehottaa aikuisia ja lapsia yhteistyössä tutustumaan ruokiin. Yhdessä voi miettiä, minkä värinen ruokapala on maukas, miltä ruoka tuoksuu tai kuulostaa syödessä, yhdessä voidaan tunnistella ruuan rakennetta ja lämpötilaa. Lasten kanssa toimiessa on syytä muistaa, että jokaiseen uuteen makuun tottuminen voi vaatia jopa 10–15 maistamiskertaa. (Leino 2015.)

3.4.7 Leikki on tärkeää lapselle

Leikki on yhteiskunnassamme aivan liian vähän arvostettua, leikillä on merkitystä lapsen kehityksessä. Usein lapset leikkivät jäsentyneesti, ilman vanhemman tai muun ai-

kuisen apua. Lapsen leikkimättömyys tai kiinnostuksen puute leikkiin tai leikkivälineisiin kertoo usein jostain ongelmasta, tällöin lapselle on hyvä saada asiantuntijoiden apua. (Ayers 2008, 257.)

Leikissä ollaan lähtökohtaisesti yhteydessä itseen, toiseen tai ympäröivään maailmaan. Sisäisen säätelyn taitoja voidaan parhaiten harjoittaa leikkiessä. Lapsen leikkiin kuuluu ikätason mukaisesti toiminnan suunnitteleminen, aiempien kokemusten muistaminen ja niiden hyödyntäminen. Leikissä omia kokemuksia käytetään uusien ideoiden rakentumisessa apuna. Leikki sallii mielikuvituksen vapaan käytön ja se on luovaa toimintaa, se lähtee liikkeelle ihmisen sisäisestä motivaatiosta. Lapsen taitojen ja kokemusten lisääntyessä leikki monipuolistuu ja roolit sekä säännöt monimutkaistuvat. (Sajaniemi & kumpp. 2015, 123.)

Aron toteaa, että erityisherkkä lapsi saattaa haluta leikkiä vain yksin tai haluaa jäädä seuraamaan sivusta toisten leikkiä, usein valinnat ovat seurausta lapsen herkästä aisti-reagoinnista (Aron 2015, 36). Yksinleikki ryhmämuotoisessa toiminnassa on yksin tapahtuvaa toimintaa, silloin kun lapsella olisi mahdollisuus osallistua ryhmämuotoiseen vuorovaikutukseen ja yhteiseen leikkiin. Syitä lapsen yksinleikkiin voivat olla lapsen heikot vuorovaikutustaidot, lapsen voimakas sisäinen mielikuvitusmaailma, joka houkuttaa häntä omiin mielikuvitusleikkeihin tai lapsen tapa reagoida ryhmätilanteissa vetäytymällä. Yksinleikkiä ei yleensä pidetä yhtä tärkeänä lapsen kehityksen ja oppimisen edistäjänä kuin yhteistä sosiaalista leikkiä. Arkuuden ja pidättyvyyden on oletettu lisäävän sosiaalisen ja emotionaalisen kehityksen riskejä. Näin ei välttämättä ole ja siksi yksin leikkivien lasten havainnoiminen ja leikin muodon tunnistaminen ovat varhaiskasvattajalle ja muille aikuisille tärkeitä tietoja, kun lapsen leikkiä seurataan. (Sajaniemi ja kumpp. 2015, 132.)

Varhaiskasvattaja voi tukea, auttaa ja opettaa erityisherkkää lasta valmistautumaan leikkitalanteeseen. Aikuinen voi läpikäydä lapsen kanssa etukäteen, miten jokin lasta kiinnostava leikkiväline toimii ja miten sitä yleensä leikkitalanteissa käytetään, tällöin lapsi voi saada varmistusta omalle toiminnalleen, jolloin leikkihetkessä hän voi keskittyä täysillä leikkiin ja kavereihin. (Vuori-Metsämäki 2014.)

Varhaiskasvatuksen arkeen kuuluu ulkoilu ja ulkoleikit, ne ovat varhaiskasvatusikäisillä lapsilla usein energisiä. Ulkoleikeissä liikkuminen voi olla nopeaa ja niissä saattaa syntyä voimakkaita ääniä. Ulkoleikit vaativat usein korkeamotorisia taitoja ja kehon hahmottamista, joita erityisherkkä lapsi voi vierastaa. Lapsesta voi pelkästään jo piha-alue tuntua isolta ja hallitsemattomalta. Aikuisen opastuksella piha-alueelta voidaan löytää lapselle turvallinen kohta, josta hän voi tarkkailla piha-alueella tapahtuvaa toimintaa. Aikuisen tulee seurata ja tarkkailla tukea tarvitsevan lapsen toimintaa ja reagointitapoja, lapsella pitää olla mahdollisuus poistua liiallisesta hälinästä. (Vuori-Metsämäki 2014.)

Erityisherkkä lapsi saattaa suosia luonnostaan hiljaisia leikkejä (Konttinen 2014). Vuori-Metsämäki korostaa, että erityisherkkälle lapselle pitäisi järjestää leikkihetkiin mahdollisuus rauhalliseen toimintaan, esimerkiksi palapeliin tekemiseen, legoilla tai palikoilla rakentamiseen ja kiinnostavien tavaroiden tutkimiseen. Ulkohetkiin erityisherkkälle lapselle voidaan varata muutamia leikkivälineitä, joilla lapsi voi leikkiä itseään kiinnostavia leikkejä yksin tai kavereiden kanssa. (Vuori-Metsämäki 2014.)

4 OPINNÄYTETYÖN TAVOITTEET, TUTKIMUSMENETELMÄT SEKÄ TULOKSET

4.1 Tutkimusaihe ja ennalta kartoitettu tarve

Opinnäytetyötutkimukseni erityisherkkistä lapsista varhaiskasvatuksen ympäristöissä pohjautui kiinnostuksestani tehdä opinnäytetyö työelämän tarpeeseen. Alkusyksystä 2014 otin sähköpostitse yhteyttä työelämästä tutuksi tulleeseen arvostamaani asiantuntijaan ja häneltä sain vinkin, että sosiaalialan työkentillä tehtävän ohjaustyön näkökulmasta aistien herkkyyks on kiinnostuksen kohteena ja ”uusinta uutta” on erityisherkkyyks käsite. Erityisherkkyyks käsitteeseen olin saanut pienen herätteen Janna Satrin kautta muutamaa vuotta aikaisemmin, joten oman kiinnostuksen, uutuuden viehättyksen ja sosiaalialan työelämän tarpeen pohjalta lähdin kartoittamaan erityisherkkyyttä opinnäytetyöaiheena. Kuulin Satakunnan ammattikorkeakoulun, Autismi- ja Asper-

gerliiton sekä HSP – Suomen erityisherkit ry:n kehittävän verkostojensa kanssa kartoitustyökalua, jonka avulla tiloja voi esteettömyyskartoittaa aistien näkökulmasta. Joulukuussa 2014 Satakunnan ammattikorkeakoulu järjesti Erityisherkit lapset – miten ammattilaisena voit tunnistaa ja tukea seminaarin, joka oli suunnattu päivähoiton, neuvoloiden ja alkuopetuksen henkilöstölle. Opinnäytetyön aihe erityisherkit lapsi varhaiskasvatusympäristöissä valikoitui näiden kimmokkeiden pohjalta.

Opinnäytetyön tutkimussuunnitelmasta kiinnostui Satakunnan ammattikorkeakoulun esteettömyyden ja saavutettavuuden tutkimusryhmä, jota kiinnosti erityisesti tutkimussuunnitelmassani saavutettavuuden näkökulma erityisherkkien lasten varhaiskasvatusympäristöissä. Opinnäytetyön tilaajan ollessa tutkimusryhmä, oletan tekemästäni opinnäytetyöstä hyötyvän eri yksiköiden ohjausalan ammattilaisten sekä varhaiskasvattajien, niiden työntekijöiden, jotka ovat työnsä kautta tekemisissä tai muuten kiinnostuneita erityisherkkien lasten hyvinvoinnista.

4.2 Tutkimusote

Opinnäytetyön tutkimusongelman ja tutkimuskysymysten pohjalta tutkimusotteeksi valikoitui kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, koska pääsääntöisesti laadullisella tutkimuksella pyritään saamaan ymmärrystä tutkimuskohteena olevaan ilmiöön eli saamaan vastausta kysymykseen: ”Mistä ilmiössä on kyse?” Laadullinen tutkimus tukee opinnäytetyön tutkimusmenetelmää silloin, kun tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä ei tunneta eli siihen ei ole olemassa teorioita, joilla ilmiötä voitaisiin selittää. (Kananen 2014, 16.) Tässä opinnäytetyötutkimuksessa laadullinen tutkimusote tuki mahdollisuutta löytää ja tuottaa teoriaa siitä, miten erityisherkkien lasten onnistumisympäristöä voidaan varhaiskasvatuksessa luoda ja minkälaisilla ohjaustoiminnan menettelemillä erityisherkkää lasta voidaan tukea ja auttaa toimimaan ryhmän jäsenenä.

4.3 Opinnäytetyön rajaus

Rajasin opinnäytetyötutkimuksen erityisherkkiin varhaiskasvatusikäisiin eli alle kouluikäisiin lapsiin, jotta opinnäytetyö pystyisi vastaamaan työelämän ja tilaajan tarvetta. Oma kiinnostus kohdistuu lapsen itsetunnon ja minäkuvan kehitykseen sekä siihen,

että lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistäminen on ensisijainen tavoite varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Heikkilä, Välimäki, Ihalainen 2007, 15). Fokusointia ja rajaamista tarvitaan opinnäytetyötutkimusta tehdessä, jotta tiedon saanti varmistetaan ja tutkittavan ilmiön ymmärtäminen mahdollistuu (Kananen 2014, 34.) Opinnäytetyötutkimus on suunnattu varhaiskasvatuksen työntekijöille, aineistoa löytyy erityisherkkyyden kuin myös ohjaustoiminnan kysymyksistä, mutta mielestäni tilausta näiden yhdistelmälle oli ja tähän opinnäytetyötutkimukseeni pyrkii vastaamaan.

4.4 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyötutkimuksen päätavoitteina oli selvittää minkälaiset ohjaustoiminnan menetelmät auttavat erityisherkkää lasta toimimaan ryhmässä ja miten erityisherkkälle lapselle voidaan luoda mielekäs onnistumisympäristö. Tutkimusongelmasta tutkimustehtäväksi nousi erityisherkkien lasten ohjaaminen varhaiskasvatuksen ympäristöissä.

Opinnäytetyöprosessissa tutkimuskysymykset selkenivät melko nopeasti aiheen määrittelyn jälkeen ja tässä opinnäytetyötutkimuksessa keskeisinä asioina kulkevat tutkimuskysymykset: Miten varhaiskasvatuksen ammattilaiset tunnistavat erityisherkkät lapset? Millaisista ohjaustyön menetelmistä erityisherkkä lapsi hyötyy varhaiskasvatuksen ympäristöissä ja minkälaiset menetelmät tukevat erityisherkkän lapsen onnistumisympäristön luomista? Miten ohjaaja näkee erityisherkkyyden positiivisena ominaisuutena lapsessa ja tukee lapsen itsetunnon kehittymistä ja ryhmään kuulumista?

4.5 Teemahaastattelu ja tiedonantajien valinta

Keskeisenä tutkimusmenetelmänä käytin jo olemassa olevaa lähdeaineistoa erityisherkkyydestä ja ohjaustoiminnan menetelmistä. Teemarunko rakentui tutkimusongelman ja taustakysymysten pohjalta. Valitsin teemahaastattelun aineistonkeruumenetelmäksi, koska tutkittava ilmiö ei ole yksiselitteinen ja tutkijana en osannut etukäteen arvata haastateltavien antamia vastauksia. Teemahaastattelu muistuttaa eniten keskustelua ja se luo mahdollisuuden esittää tarkentavia kysymyksiä. Teemahaastattelu opinnäytetyön tutkimusaineiston hankinnan menetelmänä tuki tätä opinnäytetyöprosessia,

sillä tutkimusongelma tutkimuskysymyksineen ei ollut yksiselitteisen selvä sekä teemahaastattelun avulla ilmiöön ja kohteeseen tuli uutta ymmärrystä ja näkökulmaa (Kananen 2014, 76). Teemarungon teemat ja haastattelukysymykset nousivat opinnäytetyön teoriaosuutta tehdessä. Ryhmämuotoisen teemahaastattelun avulla pyrin samaan käsityksen tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. Teemahaastattelun aiheet eli teemarunko avainkysymyksineen nivoi opinnäytetyössä määritetyn tutkimusongelman tutkimuskysymyksiin ja vastasi niihin. (Kananen 2014, 72.)

Ryhmähaastattelu järjestetään yleensä ennalta määritetyille ihmisryhmälle kuten työryhmälle, perheelle tai muulle yhteisölle (Routio, 2015). Opinnäytetyön haastatteluaineiston keräämiseksi tarkoitukseni oli kutsua koolle ryhmämuotoiseen teemahaastatteluun kolme asiantuntijaa sosiaali- ja terveystieteeltä, heistä jokaisella on erityisosaamista erityisherkkyyden saralla. Teemahaastattelu tapahtui lopulta parihaastatteluna, sillä yksi asiantuntijoista ei päässyt tulemaan ryhmämuotoiseen teemahaastattelutilaisuuteen.

Teemahaastattelun toteutus tapahtui parihaastatteluna ”ideariihityyppisesti”, sillä erityisherkkät lapset varhaiskasvatuksen ympäristöissä ovat vielä ajankohtaisuudesta huolimatta tuntematon aihe ja teemoitetussa haastattelussa piili mahdollisuus luoda uusia ja moniammatillisia näkemyksiä erityisherkkän lapsen avuksi varhaiskasvatuksen arkeen. Teemahaastatteluun osallistui perheneuvolan psykologi sekä erityisopettaja, joka toimii konsulttiroolissa sekä neuropsykiatrisena valmentajana. Eläkkeellä oleva ison päiväkodin johtaja estyi saapumasta teemahaastattelutilaisuuteen.

Vuonna 2015 erityisherkkiä lapsia on tutkittu Suomessa ja heistä on tehty ammattikorkeakoulujen opinnäytetöitä, joita ovat mm. ”Erityisherkkä lapsi päiväkodissa” ja ”Kokemus on heille aito ja oikea – se on heille totta” sekä ”Porin seudun päiväkotien aistiympäristöjen kartoitus” (Theseus, 2015). Halusin opinnäytetyötutkimukseen eri näkökulmaa kuin muissa aiheeseen liittyvissä opinnäytetyöissä oli ja päätin haastatella asiantuntijoita, jotka työnsä puolesta ovat (tai ovat olleet) laaja-alaisesti varhaiskasvatikäisten lasten toimintaympäristöissä. Teemahaastattelu mahdollisti heidän ”ääniensä” ja näkökulmansa tulevan kuuluviin.

Teemahaastattelun teemarunko (Liite 1) muodostui ennalta määritetyn tutkimusongelman ja siitä johdannaisten tutkimuskysymysten, lähdekirjallisuuden ja ennakkokäsitykseni pohjalta. Teemahaastattelurunko sisälsi avoimia kysymyksiä, joista haastattelutilaisuudessa nousi keskustelua ja jatkokysymyksiä. (Kananen 2014, 77–79.)

Teemahaastattelun ajankohdan sopiminen oli haasteellista ja viestintä haastateltavien kanssa tapahtui sähköpostitse. Haastattelu tapahtui marraskuussa 2015 eräällä Satakunnan ammattikorkeakoulun kampuksella parihaastatteluna. Ennen varsinaista äänitallennettua haastattelua esittelin itseni ja kerroin haastateltaville ideariihityyppisen haastattelun aiheen ja jaoin haastateltaville teemahaastattelurungon paperitulosteena. Tutkimuseettisistä syistä ennen haastattelun äänittämistä kerroin luottamuksellisuudesta haastateltavia ja tutkimusta kohtaan, kerroin äänitallentimesta ja tarkoituksestani litteroida haastattelu jälkeensä, jotta pitäydyn uskollisena haastattelussa nousseille keskusteluille ja haastateltavien antamille vastauksille. Haastattelussa käytetty äänitallennin oli Olympus Digital voice recorder VN712PC. Parihaastattelu kesti tarkalleen 45 minuuttia ja teemarunko ohjasi enimmäkseen haastattelun etenemistä. Haastattelun lopuksi kiitin haastateltavia antoisasta yhteistyöstä. (Kananen 2014, 89.)

4.6 Haastattelun kuvaus, haastatteluaineiston analyysi ja tulokset

Laadullisen tutkimuksen aineiston analyysi on kuvattu sykliseksi prosessiksi, jolloin analyysi ei ole laadullisen tutkimuksen viimeinen vaihe, vaan analyysia tapahtuu koko tutkimuksen ajan, se määrittää tutkimusprosessia ja tiedonkeruuta eli aineiston hankintaa (Kananen 2014, 18). Haastatteluaineiston analyysin tekemisen aloitin heti parihaastattelun jälkeen. Litteroinnin ulkoistin, sillä opinnäytetyön aikataulu alkoi kasaantua ja jolloin keinolla oli saatava opinnäytetyöprosessia edistymään. Analysoinnin tarkoituksena voidaan pitää aineiston selkiennyttämistä ja tiivistämistä, kuitenkin säilyttäen sen sisältämän tietoaineksen (Eskola & Suoranta 1998, 138). Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa analysoidaan erilaisin sisältöanalyysien ja määrällisessä tutkimuksessa tilastotieteen menetelmin (Kananen 2014, 42).

Tämän opinnäytetyötutkimuksen aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä käytän sitaatteja, joilla esitän näytteitä tiedonantajien teemahaastattelutilaisuuden keskusteluista

litteroidun haastatteluaineiston muodossa. Koodauksessa käytin merkintöjä: A1 = asiantuntija numero 1 ja A2 = asiantuntija numero 2. Opinnäytetyön analyysivaiheessa ensin jäsentelin aineistoa, jonka jälkeen tyypittelin sen ja etsin aineistosta yhdistäviä sekä poikkeavia seikkoja (Eskola & Suoranta 1998, 182.) Lopulta päädyin haastatteluaineiston analyysissä peilaamaan haastatteluaineistoa teoriaosuuden lähdeaineistoon sekä tutkimuskysymyksiin ja teemahaastattelurunkoon. Haastatteluaineistoa käsittelin ja jäsentelin tekstinkäsittelyohjelmalla. Apuna haastattelun litteroinnin jäsentymisessä käytin värimerkintöjä, joilla pystyin ryhmittelemään haastateltavien kommentteja ja muodostamaan heidän puheestaan sitaatteja.

4.6.1 Haastattelun aloitus ja erityisherkkien lasten tunnistettavuus varhaiskasvatuksessa

Avainkysymyksenä teemassa oli, että miten varhaiskasvatuksen ammattilaiset mielestään tunnistavat erityisherkkät lapset? Apukysymyksinä teemahaastattelurungossa oli, että sekoittuuko erityisherkyys muihin piirteisiin ihmisessä tai jopa diagnooseihin? Koetko, että varhaiskasvatuksen työntekijöillä olisi tarvetta koulutukseen erityisherkydestä ja erityisherkkistä lapsista?

“Kello on 12.59 ja ensimmäinen teema on tämä erityisherkyysominaisuuden tunnistettavuus varhaiskasvatuksen ammattilaisen näkökulmasta. Miten... ..teidän mielestä tämä näkyy ja...” Haastattelija

”Ensimmäinen ajatus on... ..kun ei voida sanoa, että tuossa menee raja, että tämä on erityisherkkä ja tämä toinen taas ei.” A1

”Ne näkyy sitten erilaisina asioina, jostakin lapsesta voidaan sanoa, että kun se on niin arka tai se ei uskalla tehdä mitään ja joku lapsi on levoton. Eivät ne sitä välttämättä tämmöisestä näkökulmasta ajattele, semmoinen aistikuormistus tai sosiaalisten tilanteiden kuormittavuus, ne tulevat aika usein puheeksi kuitenkin ja päiväkotihenkilöt ymmärtävät niitä asioita, sitten kun niistä puhutaan. Tämä käsite... ..on aika uusi.” A1

Haastatteluaineistosta nousee esiin, että erityisherkkyyden määrittely ei ole yksinkertaista tai yksiselitteistä. Haastateltava A1 mainitsi, että erityisherkkyyys käsite on uusi, mutta lasten kokemia aisti- ja sosiaalisten tilanteiden kuormittavuudet ovat tuttuja varhaiskasvattajille ja varhaiskasvattajat tunnistavat sekä osaavat usein toimia erilaisissa tilanteissa lasten kanssa, jos kuormittavuuksia lapsella tai lapsilla esiintyy.

*”Jos ymmärrän tätä lasta, kun se on erityisherkkä, mutta tuota lasta ei tarvitsekaan...
...kun sillä ei ole mitään nimikettä. Se kuuluu asiaan lasten kanssa, että lähdetään niin
kuin niistä, miten lapsi kokee ja mitkä ovat sen vaikeudet ja vahvuudet.” A1*

*”Erityisherkkyyys on ollut tavallaan se hyvä juttu, että se ei ole tietyssä mielessä sel-
lainen diagnoosi” A2*

“Olen ihan samaa mieltä, et kun se ei ole diagnoosi, olen iloinen siitä.” A1

*“Odotan, että koska sitä diagnosointia vaaditaan... (naurahdus.) Onko erityisherkkyyys...
...sitten lasten erilaisia ominaisuuksia?” A1*

*”Erityisherkkyydestä on ollut se hyvä puoli, että he tunnistavat ilmiötä yhdessä tai
ainakin lähellä. silloin hämärtyy se diagnosoin tarve, koska se tulee niin lähelle...
...sitä olen tykännyt.” A2*

Haastatteluaineistosta ilmenee, että asiantuntijoiden mielestä erityisherkkyyys käsite on hyvä ja tarpeellinen, koska se kokoo lasten erilaisia piirteitä ja ominaisuuksia. Haastatteluaineistossa huomioni kiinnittyi siihen, ettei erityisherkkyyys ole lääketieteellisesti diagnosoitavissa oleva ja A1 pohti, että milloin siihen vaaditaan diagnosointi. Haastatteluaineiston pohjalta päätellen, että asiantuntijat yhteistuumin korostivat sitä, ettei lasten kanssa työskennellessä pitäisi kiinnittää niinkään huomiota diagnooseihin vaan siihen, miten lasta voidaan auttaa ja tukea. Haastateltu A1 toi esille, että kaikkia lapsia on huomattava ja tuettava varhaiskasvatuksen ympäristöissä, ei pelkästään heitä, jolla on jokin tiedossa oleva erityinen tarve siihen. Haastatteluaineiston pohjalta kuvastuu, että erityisherkkyyden ilmenemismuodot ovat yleisellä tasolla ihmisille ymmärrettäviä ja tavallaan tuttuja, sillä useat piirteet ovat tunnistettavia ja kuuluvat ihmisten omaan elämään tai lähipiiriin ihmisten elämään.

*”Todetaan, että X onkin erityisherkkä eikä ilkeä ja uhmakas tyttö päiväkodissa...
...helposti leimautuu. Ainakin minun vanhempiani niin kuin kasvattajina meinaan,
ajattelisivat että miksi eivät ole toimineet tietyllä tavalla. Se leima menee sitten iseihin
ja äiteihin ja se miinusmerkkinen leima siirtyy siihenkin näkökulmaan.” A2*

*“Vaikeampaa on niillä lapsilla, joilla on levottomuutta. Se vaan niin helposti näyttäytyy
huonosti käyttäytyvältä lapselta ja tai asia semmoista... ...vaikeasti hallittavissa
olevaa.” A1*

*”Puhutaan uhmakkaista ja rajattomista ja hankalista, mutta minun mielestä... ...päivähoidon
puolella, se on pienempi ilmiö. On siellä semmoisia rutiineja ja tilanteita,
että sitten ei onnistu tai ei osaa tai ymmärtää kuitenkin väärin sen lapsen.” A2*

Haastatteluaineistosta nousi esiin näkökulma, että erityisherkkyydellä voidaan tarkoittaa myös uhmakkaasti, rajattomasti eli ns. hankalasti käyttäytyviä lapsia. Haastatteluaineiston pohjalta otaksun, että näiden uhmakkaiden ja rajummin käyttäytyvien lasten tunnistettavuus erityisherkkiksi on haasteellisempaa kuin kiltisti, poissaolevasti tai vetäytyvästi käyttäytyvien lasten. Haastateltava A2 toi esille, että kaikissa varhaiskasvatuksen rutiineissa ei lasten kohdalla osata huomioida tai ymmärretä lapsen käytökseen johtavia tekijöitä. Haastateltu A2 kuvaili, että sopimattomalla tai ei-toivotulla tavalla käyttäytyvän lapsen vanhempia helposti leimataan ja syyllistetään lapsen kasvatuksesta, jolloin varhaiskasvattajien ja vanhempien yhteistyö saattaa hankaloitua ja lapsen tarvitsema tuki viivästyä tai vääristyä.

*”Sitten sulla on tässä kysymys koulutukseen tarpeesta erityisherkkyydestä ja lapsista...
...hyvä, jos erityisherkkyyden sitten laaja-alaisesti vie lasten sitä erityisherkkyyksiasiaa
eteenpäin ja koulutustarvetta kyllä on. A2*

Haastatteluaineistossa asiantuntija A2 toi esille erityisherkkyyteen liittyvien koulutuksen tarvetta ja tärkeyttä. Haastateltavana olleen A2 mielestä olisi tarpeellista viedä lasten erityisherkkyyksiasiaa eteenpäin.

”Sulla on... ..varhaiskasvatusikäiset... ..tässä aiheena, sitten siihen vielä kuuluu se, että normaalin lapsen kehityksessä aistisäätely tai tunteiden säätely... ..Että tavallaan, mikä on ihan ikään sopivaa käyttäytymistä ja mikä tarvitsisi vaan enemmän tukea, niin sitten ei enää muisteta sitä, että mimmoinen se kolme ja puoli vuotias onkaan ja paljonko se aikuista tarvitsee. Vaikka siinä ei olisi mitään erityistä eikä tulisi olemaan, se voi tietyssä kohtaan tarvita tosi vahvan tuen, mitä sitten ei välttämättä ole tarjolla.” A1

Haastateltuaineistossa A1 painotti, että hänen mielestään ajoittain hämärtyy tietous siitä, millainen ihan tavallinen lapsi on ja miten tietyssä kronologiassa ikäluokassa olevat lapset tavallisesti käyttäytyvät sekä se, että lapsi saattaa tarvita aikuisen vahvan tuen, vaikka lapsessa ei olisi mitään erityistä.

“Jos joku ei löydäkään sitä vikaa, niin sitten mennään toiseen paikkaan ja lopuksi sillä on sitten valikoiva mutismi tai aspergerin oireyhtymä... ..kun on löydetty oikeat lääkärin ja paikat.” A1

”Saisi sellaisen viestin, että sä olet ihan hyvä tämmöisenä, liian nopeasti jotenkin huolestutaan. Tässä täytyy olla jotain, jos vanhemmat ovat erilaisia, jos ne ovat... ..ulos-päänsuuntautuvia... ..sitten lapsi on... ..semmoinen hissukka, joka just ja just uskaltaa mitään... ..Niin, temperamenttien ero saattaa aiheuttaa sen, että ruvetaan pitää sitä lasta jotenkin erikoisena.” A1

“On ihmisiä, ne tarvitsevat enemmän rohkaisua ja aikaa, on myös vanhempia jotka sitten kauheasti huolestuvat, jos päiväkodissa sanotaan, et teidän lapsi on arka ja sitten heti sille ruvetaan hankkimaan tutkimuksia.” A1

Haastateltu A1 toi esille myös näkökulmaa, että esimerkiksi sosiaalisesti lahjakkaiden vanhempien hiljaiselle ja vetäytyvälle lapselle saatetaan lähteä ”metsästäämään” diagnoosia, vaikka lapsi joidenkin asiantuntijoiden mielestä olisi täysin normaali ja toisinaan riittäisi pelkkä ymmärrys lapsen ominaisuuksia, temperamenttia ja luonteenpiirteitä kohtaan. Haastateltuaineiston pohjalta oletan haastateltavien välittäneen viestiä, että diagnosoinnista on tullut suuntaus, jota toisinaan kiivaasti vaaditaan varhaiskasvatuksyksiköissä, vaikka lapsen käyttäytymismallien, ominaisuuksien, temperamentin

ja persoonallisuuden huomioiminen ja hyväksyminen saattaisivat riittää tukikeinoksi varhaiskasvatuksessa.

4.6.2 Lapsen itsetunnon kehitys ja erityisherkkyyden ominaisuus

Avainkysymyksinä teemassa olivat, miten varhaiskasvattajat näkevät erityisherkkyyden positiivisena ominaisuutena lapsessa ja miten varhaiskasvattajat osaavat mielettäsi tukea erityisherkkän lapsen itsetunnon kehittymistä?

“Monella tavalla voi pärjätä elämässä. Pikkusen näitä normeja voisi lieventää... ..jo menisi paljon ... ..erityismiettimisen tarpeesta, kun normeja lievennettäisiin.” A1

“Sama myöskin pätee lasten arkuuteen tai hitaasti lämpiävyyteen, ne ovat ihan normaaleja ominaisuuksia. A2

“Jos ajatellaan, että aikuinen ihminen menee ihan uuteen sosiaaliseen tilanteeseen, niin mitä se on sitten ihan pienen ihmisen kohdalla, kun hän on menossa ihan uuteen tilanteeseen? Usein ne tilanteet ovat ihan valtavan isoja ja kaaosmaisia tilanteita. Niin kuin päiväkodin ulkoilu, sehän on ihan villi viidakko.” A2

Haastatteluaineistosta nousi esille se, että lapsi tulisi hyväksyä sellaisena kuin hän on ja yleisellä tasolla varhaiskasvatusikäisten ”normaaliuden standardia” voitaisiin leven-tää, jotta lapset saisivat kehittyä rauhassa ja olla ihan vain lapsia. Haastatteluaineiston perustalla lapsen arkuus ja hitaasti lämpiävyys nähdään normaaleina ominaisuuksina. Haastateltava olleen A2 kuvaus siitä, että on täysin normaalia reagoida itselle uusiin sosiaalisiin tilanteisiin voimakkaasti iästä riippumatta. A2 mainitsi, että varhaiskasvatusyksiköiden tekijöiden kannattanee tarkastella asioita ja tekijöitä yksittäisen lapsen näkökulmasta, miltä lapsesta tuntuu tilanteessa ja miten haastavalta tilanne voi lapsen mielestä vaikuttaa. Parihaastattelussa lapsen itsetunnon kehitykseen liittyvää aihetta käsiteltiin jokseenkin vähän yksistään, mutta aihe nousi muissa haastattelun teemoissa esille.

4.6.3 Ohjaustoiminnan menetelmät

Tämä teema nosti eniten keskustelua haastattelutilaisuudessa. Olen jaotellut haastatteluaiaineistosta esille nousseita aiheita ja näkökulmia tämän alaotsikon alle **tummennuksilla**. Jaottelun tein, jotta opinnäytetyön lukeminen olisi miellyttävämpää ja selkeämpää. Avainasiana tämän teeman kohdalla teemarungossa oli, että kerro asiantuntijan näkökulmasta, hyvät ja huonot kokemukset erityisherkeitä lapsista ja heidän huomioimisesta varhaiskasvatuksen ympäristöissä. Apukysymyksenä oli, että minkälaiset ohjaustoiminnan menetelmät tukevat erityisherkin lapsen onnistumisympäristön luomista?

Ruokailu ja päiväunet

Haastatteluaiaineistosta ja haastattelun keskusteluissa syöminen ja ruokailuihin liittyvät asiat nousivat voimakkaasti esille.

”2-vuotias, joka oli päiväkodissa ja hienossa ryhmässä.... ...niin sitten lasta istutettiin ja että, oli pakko syödä viinirypäleitä.” A1

”(naurahdus)...että, jos nyt annetaan se viinirypäleen syömisessä periksi, niin seuraavaksi X villiintyy.” A2

”Se, että siitä syömisestä tehdään se numero, niin siitä tulee elämää suurempi asia ja sitten se lähtee vyörymään monen näköisiin asioihin.” A2

Haastateltu A2 toi esille näkökulmaa, että toisinaan varhaiskasvatuspaikoissa ruokailuun tai syömiseen liittyvissä pulmissa reagoidaan voimakkaasti, pelätään että lapsi ”villiintyy” täysin, jos hänen syömiseen liittyvään kieltäytymiseen annetaan periksi. Haastatteluaiaineistosta nousi osuvasti esimerkkitapaukset viinirypäleen syömisestä.

”Perhepäivähoitaja sai X:n syömään, se teki sellaisia ovelia juttuja, että ne kaikki porkkanat ja purjot se mössösi semmoiseksi kasvisoseeksi ja laittoi siihen nakkeja (naurahdus.) Ja sitten toinen onni meillä oli se, et kun X pääsi päiväkotiin, jossa oli semmoiset naiset, jotka olivat itse pakkosyötettyjä, että ne tiesivät ja ymmärsivät sen,

et perunasta voi ottaa sen pienen palan... ...semmoisen kaksi kertaa seitsemän millimetriä ja ne tsemppasivat ja fiilisteli sitä, kun lapsi onnistui. Tänä päivänä just tämä 18 vuotias, niin se syö ihan eri tavalla... ...ja tarina olisi ollut ihan toinen, jos siitä olisi tehty sen suurempi numero.” A2

“Joo... ...56-vuotias erityisopettaja ja ei syö juustoa, eikä muita vihanneksia, kun kurkkuja ja hienosti on pärjännyt... ...eikä X voi syödä ravintolassa, koska on väärin laitettu (naurahdus.)” A1

”Päivähoidon puolella ehkä ne arjenkäytänteet on tietynlaiset ja tapana on se, että lapset syövät päiväkodissa tietyllä tavalla ja tietyllä tavalla menee muutkin tilanteet. Ne rakenteet ovat ne hankalat ja niihin on liian totuttu” A2

“Joo, riippuu vähän paikasta, mutta sitten on tietysti jotain sellaista tiettyjä tosi pyhiä asioita, niin kuin esimerkiksi päiväunet. ” A1

Haastatteluaineistosta yhtenevänä näkökulmana haastateltavien välille syntyi, että erityisherkkää lasta ei tulisi pakottaa syömään, vaan hänet tulisi houkutella maistamaan, tutustumaan ruokien makuihin ja rakenteisiin. Haastatteluaineiston perusteella erityisherkkien kuin muidenkin lasten syöminen tai syömättömyys ovat varhaiskasvatuksessa usein esille nousevia haasteita, yksiköiden ja työntekijöiden tapaa suhtautua lasten syömiseen vaihtelee suuresti. Haastatteluaineiston pohjalta erityisherkillä lapsilla saattaa olla syömiseen liittyviä pulmia, joihin on olemassa keinoja, mutta jokainen tapaus on yksittäinen, jolloin yleistyksiä tai yhtenäisiä menetelmiä on täysin mahdotonta kehittää.

Haastatteluaineistosta nousi haastateltava A1:n näkökulma, että yleisesti ottaen päiväunia ja siihen liittyviä rutiineja pidetään varhaiskasvatuspaikoissa tiukasti samanlaisina ja jopa pyhinä.

Varhaiskasvatusarjen rutiinit

Haastatteluaineiston käsittelyn pohjalta ennakoinnilla, etukäteen ja jälkeenkäteen tapahtuvalla asioiden käsittelyllä voitaisiin helpottaa joiden erityisherkkien lasten kokemia haasteita varhaiskasvatuksen ympäristöissä.

“Päiväkodissa 4-vuotias... ...oli vilkas ja jolla oli sitten hankalaa... ...Kun mä kysyin, että kuinka tärkeää tämä aamupiiri on X:lle? Niin ne olivatkin, että joo, pitääkö sen nyt istua siinä niin kauan vai voisiko olla jotain muuta? Ei he ehkä siellä keskenään uskalla kysyä sitä, sitten joku tulee ja kysyy sitä, niin sitten saattaakin olla, että ne ovatkin ihan valmiita miettimään sitä asiaa. Usein se on turvallista tehdä sillain, kun ennenkin on tehty siinä ryhmässä.” A1

Haastatteluaineistossa tuli esille tapaus, jossa varhaiskasvatuspaikan aamupiirissä 4-vuotiaan lapsen keskittyminen joutui toistuvasti koetukselle. A1:n vierailu varhaiskasvatusyksikössä ja hänen esittämiensä kysymysten pohjalta henkilökunta alkoi miettiä, että tarvitseeko lapsen istua aamupiirissä paikoillaan vai voisiko lapsi tehdä aamupiirin ajan jotain muuta, jolloin lapsen ja ryhmän tilanne helpottuisi. Haastateltu A1 arveli, että toisinaan tarvitaan ulkopuolinen henkilö, joka kyseenalaistaa toimintamalleja ja totuttuja käytänteitä, jotta toimintaa päästään muokkaamaan varhaiskasvatusyksiköissä.

“Puhutaan struktuureista autismin puolella, mutta sama arjen selkeyttäminen... ...On ihan sama kumpi teistä ohjaa, kun se toistuu aina samanlaisena... ...tuo sen turvallisuuden tunteen ja auttaa siinä arjessa, oppii ylittämään itseään.” A2

“Ne arjen pienet toistot, asiat toistuvat siellä arjessa useita kertoja päivässä ja jos niihin saadaan joustoa ja onnistumisen iloa... ...se kannattelee pidemmälle.” A2

”Ymmärtää ne pienet ratkaisut arjessa, että voiko istua penkillä pukemisessa vai voiko seisoa? Saanko aina valita sen saman tytön, jonka kanssa on mukava leikkiä vai onko se nyt niin X, että opetellaan uuden kaverin kanssa olemista. Saanko istua aina opettajan lähellä vai onko pakko istua jonkun kaverin vieressä ja kestää sitä. Tällöisiä asioita mä peräänkuulutan.” A2

Haastatteluaineiston pohjalta autismin kirjosta tuttu struktuurin käsite saattaa palvella erityisherkkää lasta. Strukturoitujen toimintamallien avulla lapselle luodaan mahdollisuuksia ennakoida ohjaustoimintaa ja tilanteiden etenemistä. Turvallisuuden tunne saattaa lapsella lisääntyä, kun hän ymmärtää mitä tapahtuu, miksi ja miten. Haastatteluaineiston pohjalta turvallisuuden tunteen lisääntyminen vaikuttaa useimmiten lapseen yksilö- sekä ryhmätasolla.

”Sellainen yhteismietintä, että mihin sen lapsen voimavarat riittävät, että mitä asioita on ja mitkä eivät ole kauhean hyvin nyt, mutta ei ole kuolemaksikaan, että jos nyt harjoittelen sitä leikkimistä jonkun kanssa, niin voidaanko siinä ruokailussa sitten joutaa?” A2

Haastatteluaineistossa haastateltu A2 painotti, että yhteistyö vanhempien ja varhaiskasvattajien välillä yhdessä tulisi miettiä asioita, jotta lapsen varhaiskasvatuksen arki olisi sujuvaa ja lapsen voimavarat eivät joudu liian suurelle koetukselle hoitopaikan arjessa. Haastatteluaineiston pohjalta ilmeni, että lapselle voidaan asettaa useita tavoitteita, mutta etenemisen olisi hyvä tapahtua hitaasti ja lapsen näkökulma huomioiden. Yhden tavoitteen saavutettua voidaan edetä seuraavaan. Usein lapsi saattaa rohkaistua huomattavasti, että osaamista ja voimaantumista tapahtuu.

Lapsen aistiärsykkeiden huomioiminen ja ympäristön kartoittaminen

”Jos puhutaan aistikuormituksesta, struktuurit ja selkeydet auttavat, ne pitävät aistit aisoissa. Voidaan laittaa äänieristys levyjä, parantaa valoja... ..On niitä kalliitakin ratkaisuja, mutta on niitä halpojakin. Kiinnittämällä huomiota asioihin, pystytään himmaamaan niitä ärsykeitä ja apuväline puolella on painikkeita, kuulokkeita ja voidaan laittaa jyväpussit harteille.” A2

”Eräs lapsi käytti kuulosuojaimia, mutta sitten itse päätti ja jätti pois. Aina se on tasanapainoilua, että kun pitää oppia sietämään ja toisaalta suojata. Ei se aina aiheuta lapselle kauheasti vaikeuksia tai vie toimintakykyä, se ikävä ärsyke tai asia, jos sitä kumminkin pikkusen harjoittelisi.” A1

”Se ajatus, että siedätetään tai totutetaan aisteja ärsykkeisiin.” A2

Haastatteluaineistosta nousseina yhtenevinä kohtina voidaan nähdä, että jatkuva aistikuormitus voi viedä erityisherkeältä lapselta paljon voimavaroja varhaiskasvatusympäristössä ja tällöin lapsen keskittyminen useimmiten oleellisesti herpaantuu. Haastatteluaineistosta havaitaan, että aistikuormitusta vähentämällä voidaan erityisherkeälle lapselle luoda onnistumisympäristöä ja kyse ei välttämättä ole suurista taloudellista ponnistuksista vaan pienillä muutoksilla voidaan saada paljon aikaiseksi miellyttävän aistiympäristön näkökulmasta. Haastatteluaineistosta nousi esiin näkökulmaa, että toisinaan ihmisen saavutettua riittävän miellyttävä aistiympäristö, hän saattaa luopua tarvitsemistaan apuvälineistä tai ainakin siedättää ja totuttaa aisteja aistiympäristöön.

“Monia on auttanut se, että saa itsekin päättää koska haluaisi mennä rauhallisempaan paikkaan. Yksi nuorimies istui välitunnit siivouskomerossa, siellä oli juuri tätä ärsykemaalimaa paossa, ei tullut ääniä eikä sitä sosiaalista... ..Vartti riitti siihen relaamiseen, että kykeni sitten taas menemään luokaan.” A2

Haastatteluaineiston pohjalta erityisherkkä lapsi hyötyisi siitä, että hänelle olisi varattu paikka, jossa hänellä olisi tarpeen vaatiessa mahdollisuus vetäytymiseen, lepäämiseen ja rauhoittumiseen. Lapsi ei välttämättä vaatisi pitkää aikaa tasapainottamiseen, mutta hetki ylikuormittumisen purkamiseen voisi auttaa keskittymiseen.

“Jos lapsi kahden kesken käyttäytyy todella hyvin, mutta sitten ryhmässä olo on ihan kaaottista, saattaa olla niin, et ärsykeherkkyys on yhtenä tekijänä mukana. Olen ollut katselemassa yhtä poikaa koulussa, joka oli ihan kaaottinen. Alkuun hän istui aamupiirissä paikallaan... ..Huomasin, että siinä luokassa kaikui ja joku naputteli jalalla siinä ja joku pikkusen töytäsi sitä poikaa, hän varmaan koki tämän kaiken niin ärsyttävänä ärsyketulvana, että oli itse se, joka lähti. Ei se ulkopuoliselle ollut erikoinen, siis luokan äänimaailma, mutta sitten kun katso juuri sen lapsen näkökulmasta, niin ymmärsi, että se oli hänelle liikaa.” A1

Haastatteluaineistossa haastateltavana olleet asiantuntijat toivat näkökulmaa, että varhaiskasvatusyksiköissä olisi huomioitava yksittäisten lasten kokemia aistikuormituksia ja muutettava tiloja tarpeen mukaan aistiystävällisemmiksi. A1 toi haastattelussa esille esimerkkitapauksen, jossa hän oli ollut luokkatilassa havainnoimassa lapsen

käytöstä ja toimintaa, jolloin hän ymmärsi lapsen kaoottiseksi kuvatun käyttäytymisen johtuvan osaksi aistiympäristöstä. Haastatteluaineistosta nousi esille haastateltujen asiantuntijoiden yhteinen vahva näkemyksen siitä, että useimmille erityismerkille lapsille ympäristöstä heijastuvat ärsykkeet eivät ole yhdentekeviä.

“Toisinaan oletetaan ... ..että se erityiskoulu olisi parempi paikka ja sitten saattaa olla, että siellä erityiskoulussa onkin paljon enemmän ärsykejä kuin siinä tavallisessa yleisopetuksen luokassa... ..Eivät ne ole lainkaan niin yksinkertaisia asioita.”

A1

Haastatteluaineistosta ilmenee, että haastavasti käyttäytyvä tai ei-toivotulla tavalla käyttäytyvä lapsi saatetaan siirtää toiseen ryhmään, vaikka tilojen ja toimintamallien muutoksilla sekä lapsen näkökulmasta asioita tarkastelemalla lapsi kykenisi toimimaan omassa ryhmässä ja niissä tiloissa, joissa ryhmä toimii. Usein pienillä muutoksilla lapsi pystyy kokemaan aistiympäristön ja toimintatavat miellyttävänä.

Ryhmädynamiikka

”Olen nähnyt, että lapsi... ..joka on vaan ollut sellainen koheltaja... ..rupeaa sitten lyömään ja potkimaan...kun menee yli ne asiat. On tosi vaikea siinä samassa ryhmässä, kääntää sitä erilaiseksi, vaikka se saataisiinkin hallintaan. Herkästi käy niin, että uudessa paikassa on sitten helpompaa, kun siellä vanhassa paikassa, jossa kaikki tietää, että hän on se, joka tuuppii, lyö ja koheltaa. Ehkä ne ovat sellaisia kaikkein vaikeimpia tilanteita ja jos on tämmöistä erityismerkyytyyppiä, niin voi olla, että millä tavalla sitten tuetaan?” A1

“He on vaaravyöhykkeessä, joilla erityismerkkyys on ulospäinsuuntautuvana käyttäytymisenä.” A2

Haastatteluaineistosta nousi esiin ulottuvuus ekstroverteistä, elämishakuisista sekä ulospäinsuuntautuneista erityismerkistä lapsista, joiden tunnistaminen on varhaiskasvatuksyksiköissä haastavaa ja tällaisen lapsen reaktioita ja käyttäytymistä saatetaan tulkita väärin.

”Päiväkodissa nähdään, et me ei ihan pystytä tähän, kun tämä lapsi on niin arka ja ajatellaan laittoa vuodeksi erityisryhmään. Kunnioittaisin erittäin pitkään lapsen ihmissuhteita, kaverisuhteita ja tuttua paikkaa, jos ei vallaan jotain ihmeellistä ole saatavilla uudessa paikassa tai lapsella on paha olla, eikä pystystä mitään muuttamaan, niin silloin pitää vaihtaa paikkaa.” A1

Haastatteluaineistosta nousi ulottuvuus siihen, että tilanteiden kehittymisen ja tilanteisiin puuttumisen kannalta on varhaiskasvattajan tärkeää tarkastella asioita myös ryhmän näkökulmasta. Haastatteluaineistosta nousi esille pohdita, että miten ei-toivotulla tavalla käyttäytyvän lapsen kanssa tulisi toimia varhaiskasvatuksessa, tällainen lapsi usein poistetaan ryhmästä tai hänelle järjestetään jokin muu ympäristö, vaikka lapsen kaverisuhteita ja tuttuutta yksikköä kohtaan tulisi kunnioittaa ja siitä näkökulmasta lähteä purkamaan lapsen käyttäytymistä tai erilaisia ei-toivottuja reaktioita tilanteisiin.

Haasteita ja vinkkejä

”Päiväkotimaailma tuo sen haasteen, että se päiväkotiympäristö ei ole koskaan samanlainen. Jos X oli tänään täällä ja sitten seuraavan kerran me kohdataan vasta kahden viikon päästä.” A2

”Just se, että oppimisen mahdollisuus menee siihen, aina ollaan orastavassa vaiheessa ihmissuhteessa kuin muissakin.” A1

Haastatteluaineistosta heijastui varhaiskasvatuksen muutokset, joidenkin lasten kohdalla varhaiskasvatukseen osallistuminen on epäsäännöllistä. A1 mainitsi, että epäsäännöllisyydestä johtuen lapsi saattaa aina olla tavallaan orastavassa vaiheessa ihmissuhteiden kuin oppimisenkin osalta, jolloin lapsen voi olla vaikea kiinnittyä varhaiskasvatuksen arkeen ja ryhmään.

”Usein joku aikuinen ymmärtää vähän paremmin lasta kuin toinen... ...voisiko olla, että tämä aikuinen ohjaisi, vaikka viistoista minuuttia tätä lasta pari kertaa viikossa? Se aikuinen oppisi vielä paremmin ymmärtämään lasta ja voisi sitten kertoa toisille tietoaan. Lapsi hyötyy kauheasti siitä, että joku ymmärtää hänen tilanteensa ja juttelee siitä hänen kanssaan. Ja jos se on joku sieltä päiväkodista, niin aina parempi.” A1

Haasteltavana ollut asiantuntija A1 toi esille ajatuksen kahdenkeskisistä hetkistä joista erityisherkkä lapsi voisi hyötyä. Hetkiin tarvitaan varhaiskasvatusyksikön työntekijä, joka tulee erityisherkkän lapsen kanssa hyvin toimeen, jolloin tämä aikuinen voisi tuoda lapsen näkemystä ja näkökulmaa esille muille varhaiskasvatuspaikan työntekijöille, jolloin varhaiskasvattajien tai varhaiskasvatusyksikön olisi mahdollisuus mukauttaa toimintaa, jolla tukea ja auttaa lasta.

”Se vanhanaikainen päiväkotimeininki, jossa tarjottiin... ..hoivaa, leikkiä ja aikuisia... ..Ei tullut sitä, että minkämoinen sen lapsen pitäisi olla ja mitä me tavoitellaan. Me aikuiset... ..tuodaan hyvä henki ja hyvä vuorovaikutus, se on hyvä asia ja siinä ne taidotkin kehittyvät... ..Liikaa ajatellaan että, nyt pitää harjoitella tätä ja tätä.” A2

”Nostan sen yhteistyön, maalaisjärjen ja matalan tason ajatusta siihen arkeen, jos sitten nähdään, että jossain todella tarvitaan jotain muuta, mutta että katsottaisiin ensin ympäristöä ja näitä muita asioita.” A2

”Jos olisi ”karttamerkkejä”, että mitä siellä tapahtuu ja mitä siellä tarvitaan ja olisi joku täti siinä hollilla ja saisin varmuutta ja palautetta. ja jos olisi joku vaikea kohta, saisin apua ja sitten taas uusia karttamerkkejä seuraavan tilanteeseen.” A2

”Se, että osaa oikeassa kohdassa ohjata ja tukea, että olisi sellaista oikeata pedagogiikkaa... ..että mennään siihen jeesiin ja voimauttamaan... ..Ja oikeasti nähdään se lapsi.” A2

Edellä esitetyissä sitaateissa tiivistyy mielestäni tämän opinnäytetyön idea, että erityisherkälle lapselle varhaiskasvatuksessa tietoisesti luotaisiin onnistumisympäristöä, havainnoitaisiin asioita, tapahtumia ja tilanteita lapsen näkökulmasta ja etsittäisiin sen kautta menetelmiä ja keinoja, joilla lapsi saa ”karttamerkkejä”. Lapsen pitää saada kokea turvallisuuden ja yhteenkuuluvuuden tunnetta sekä saada onnistumisen kokemuksia säännöllisesti varhaiskasvatuksessa. Haastateltu A2 korostaa lapsen kokonaisvaltaista näkemistä, jolloin lapselle luodaan mahdollisuus kokemukseen, että hän on tärkeä ja merkityksellinen ihminen ominaisuuksineen.

4.6.4 Menetelmien kirjaaminen

Haastelijan ominaisuudessa haastattelutilaisuudessa esitin teemarungon ulkopuolisen kysymyksen kirjaamisen merkityksestä, sillä haastattelun aikana virinneestä keskustelusta kumpusi tarve esittää lisäkysymys liittyen dokumentointiin.

“Mitä te ajattelette... ..jos seurataan niitä menetelmiä ja kirjataan järjestelmällisesti niiden vaikutuksia?” Haastattelija

“Jos ajatellaan, että sen pienen ihmisen elämä jatkuu ja ihmisen erityisherkyys jatkuu läpi elämän. Kirjataan... ..että, hänelle on tehty näin ja näin... ..yritetty auttaa ja pääsy tuloksiin. Onhan se tärkeä, että se tieto siirtyy lapsen mukana.” A2

“Kouluunhan siirretään tietoa, että jos nyt on esimerkiksi tällainen erityisherkkä, niin tietoa siirretään päiväkodista, mutta miten se sitten pystytään ottamaan huomioon koulussa, on asia erikseen. Lapsilla on nykyään niin kovasti niitä päivähoitopaikkoja... ..neljä tai jopa viisi.” A1

“...ja henkilökunnan vaihtuvuus on huomioitava erityisherkkien lasten kohdalla.” A2

Haastatteluaineistosta esille nousi se, että kirjaamisella on merkitystä ja hyötyä lapselle itselleen niin kuin hänen kanssaan toimiville aikuisille. Kirjaamisella voidaan dokumentoida lapsen tarpeita ja seurata lapsen kehitystä, siten voidaan siirtää lapsen tietoja varhaiskasvatuspaikasta toiseen tai lapsen siirtyessä kouluun. Haastatteluaineistosta nousi esille haastateltavan A1 kommentti siitä, että nykyään lapsilla saattaa olla useita päivähoitopaikkoja, jolloin tieto lapsesta ja lapsen kanssa toimivista käytänteistä helposti muuntuvat lapsen siirtyessä varhaiskasvatuspaikasta toiseen. Haastateltu A2 esitti, että henkilökunnan vaihtuvuus on huomioitava, se saattaa vaikuttaa erityisherkkään lapseen.

“Pienen ihmisen näkökulmasta on varmempaa se, että tieto on dokumentoitu. Kun tieto on suusanallisena mennyt, niin siinä on sitten rikkinäisen puhelimen vaara ja onko vastaanottava ihminen myötämielinen asialle vai onko se sitten siihen ”höpö-höpö”-tyyliin.” A2

Haastatteluaineistosta nousi esille A2 pohdinta siitä, että lapsen erityisherkkyyteen ja sen ominaisuuksiin suhtautuminen voi olla monisyistä, jolloin kirjaaminen helpottaa sitä, että lapsen kaikki asiat ja ominaisuudet otetaan huomioon uudessa paikassa tai uusien työntekijöiden parissa.

4.6.5 Taloudelliset resurssit

Haastattelun loppupuolella yhdistyivät teemarungon kysymykset koskien taloudellisia resursseja ja mitä tärkeää mielestäsi jäi pois. Taloudellisia resursseja koskevan teeman avainkysymyksenä oli, että miten varhaiskasvatuksen taloudelliset resurssit mahdollistavat erityisherkkyyteen perehtymisen ja erityisherkkään lapsen panostamisen varhaiskasvatuksessa? Haastattelijasta ei tuntunut taloudellisia resursseja koskevan avainkysymyksen olevan kovin oleellinen teemahaastattelun vierähtäessä, sillä aihetta oli käsitelty varsinkin keskustelussa, joka koski varhaiskasvatusympäristön kartoittamista lapsen näkökulmasta.

A2: *“Mitä sanot A1 tuosta neloskohdasta?”*

”Niin, en mielelläni puhu siitä, sillä ei saada lisää rahaa. Tavallinen tilanne on, että pitäisi kirjata 3 tai 4-vuotiaalle lapselle lausunto, jotta saadaan päiväkotiin avustaja, vaikka hän on ihan tavallinen 3 tai 4-vuotias, lapsi ei vain pärjää siinä 20 lapsen lapsiryhmässä.” A1

”On tarvettakin tehdä näistä lapsista erityisiä, näiden hoitopaikkojen takia ja tämän hoitopaikkatilanteen takia. Mitä enemmän lapsia on isoissa päiväkotiryhmissä niin, enemmän joudutaan miettimään näitä erilaisia tuen tarpeita. Mielestäni sen pitäisi kuulua siihen pakettiin, jos lapsi on päivähoidossa, lapsilla on aina erilaisia tarpeita.”

A1

“... Ja jos sanotaan, että palataan asiaan uudestaan, kun saadaan yhden hoitajan virka lisää... ...ja vaikka jokaisella lapsella olisi oma täti, ei se siitä sitten parane.

Pienen ihmisen näkökulmasta katsoen, ei hän kuuta taivaalta tahdo. A1, kun puhuit siitä 15 minuutista niin... se olisi tärkeää ja sellaisia asioita pitäisi olla.” A2

Haastatteluaineistosta korostui, ettei erityisherikän lapsen tukemiseen tarvita valtavia rahamääriä tai välttämättä henkilökohtaista avustajaa, vaan varhaiskasvattajat pystyvät arkijärjellä ja konkreettisin keinoin ja menetelmin tukemaan erityisherikkää lasta varhaiskasvatuksen ympäristöissä. Toki tässä on se, että tämän hetkisen hallituksen kaavailemia varhaiskasvatusta koskevia säästöjä ollaan suunnittelemassa niin, että varhaiskasvatusyksiköiden ryhmäkokoja entisestä suurennetaan ja subjektiivista päivähoito-oikeutta mahdollisesti muutetaan, jolloin ryhmäkokojen kasvaessa erilaiset tuen tarpeet lisääntyvät ja henkilökunta mahdollisesti itse kuormittuu.

”Miksi sitten pitää haalia ne kaikki lapset sinne päiväkotiin? Jos ei kerta pystytä vastaamaan niihin tarpeisiin? Totta kai on hoidon tarve, mutta esimerkiksi perhepäivähoito on hyvä tällaiselle erityisherikälle lapselle eskari-ikään asti ja sitten kaiken näköisiä kotihoidon vapausasteita, jos päiväkodista ei löydy semmoista. Ei se ole mikään luonnonvoima, että kaikkien pitää kolmevuotiaana sinne mennä ja vaikka tunnutaan ajattelevan, et sinne kaikkien pitäisi sitten mennä.” A1

”Sanoisin, että olen sellainen ”tsemppihenkinen” ja olen nähnyt, että tehdään pienillä resursseilla tosi hyvää työtä. Tahtoo se sama kiltti hiljainen lapsi olla itsekseen... hänen avun tarvetta ei välttämättä huomata, kun pitää mennä sen villin perässä konfliktien selvittämiseen.” A2

Haastateltu A1 tuo esille näkökulman, ettei päiväkoti ei ole mikään ”luonnonvoima” ja joskus voi erityisherikälle lapselle olla parempi vaihtoehto perhepäivähoidossa. Haastateltu A2 tuo esille, että kiltti ja hiljainen lapsi saattaa jäädä villimpien ja riehakkaampien varjoon, jos varhaiskasvattajalla ei ole aikaa muuhun kuin selkkausten selvittämiseen ja lasten perässä juoksemiseen. Haastatteluaineistosta korostuu, että erityisherikkyys voi näyttäytyä lapsessa monin tavoin. Lapsi voi olla introvertti, kiltti, vetäytynyt ja hiljainen ja joku toinen puolestaan ekstrovertti, jopa villi, uhmakas tai tottelematon.

4.6.6 Haastattelun lopetus

“Hyvä (naurua). Me päätämme tämän haastattelun ja kello on 13.46. Kiitos teille.”

Haastattelija

“Nyt me ollaan A1:n kanssa oltu haastateltavina, se menikin kivuttomasti (naurua)”

A2

A1 ja A2: *“Ja nopeitakin vielä oltiin.”*

4.7 Tutkimuksen yhteenveto

Tutkimuskysymykseen, miten varhaiskasvatuksen ammattilainen osaa tunnistaa erityisherkkyyden ominaisuuden, haastatteluaineistosta nousi asiantuntijoiden näkemystä, että erityisherkkyyks on suhteellisen vieras. Kuitenkin varhaiskasvattajat ovat tottuneita toimimaan lasten kokemissa aistikuorimittavuuksissa ja haastavilta tuntuvissa sosiaalisissa tilanteissa. Tämän opinnäytetyön tutkimusaineistojen sekä Satakunnan ammattikorkeakoulussa 2014 järjestetyn erityisherkkät lapset -seminaarin pohjalta havainnoin, että lapsi tulisi varhaiskasvatuksessa hyväksyä yksilöllisine piirteineen. Tämän opinnäytetyön tutkimusaineistojen pohjalta otaksun, että melko arkisin keinoin voidaan tuoda helpotusta pienen erityisherkkän lapsen eri ympäristöissä nouseviin haasteisiin. Tämän opinnäytetyön aineistoista heijastui viesti, että tiiviillä yhteistyöllä lapsen vanhempien kanssa voidaan erityisherkkää lasta tukea ja avustaa toimimaan varhaiskasvatusyksikössä sekä ryhmän jäsenenä, tärkeää on yhdessä priorisoida järkevät päämäärät ja edetä hitaasti, mutta suunnitelmallisesti niitä kohti. Aineistojen yhteneväisyytenä näen, että erityisherkkyyksäsitteeseen tutustumalla ja lapsen näkökulmasta asioita tarkastelemalla voidaan tuottaa lapselle onnistumisympäristö, jolloin varhaiskasvatuksen arki ja käytänteet eivät tuota lapselle liiallista stressiä.

Haastatteluaineistosta nousi vahva näkemys siitä, että haastateltavien asiantuntijoiden mielestä varhaiskasvattajat voisivat joissain asioissa joustaa ja suhteuttaa ohjaustoimintaa lapsen yksilölliseen tarpeeseen. Haastateltavana olleet asiantuntijat toivat esille näkemystä, että varhaiskasvatuksen arjessa tarkoituksena on keskittyä niihin lapsen

kannalta oleellisempiin asioihin, joilla on merkitystä lapsen tämän hetkessä elämässä sekä jonkin verran suhteessa lapsen tulevaisuuteen.

Tutkimuskysymykseen, millaisista ohjaustoiminnan menetelmistä erityisherkkä lapsi hyötyy varhaiskasvatuksen ympäristöissä, voidaan haastatteluaineiston ja lähdeaineiston pohjalta todeta, että riippuu täysin lapsen ominaisuuksista ja siitä minkälaisia haasteita tai pulmia lapsella on varhaiskasvatuksen ympäristöissä. Opinnäytetyön teoriaosuudessa sekä tutkimusosuudessa on esitetty keinoja ja menetelmiä, joilla ohjaustoimintaa ja varhaiskasvatuksen ympäristöjä voidaan muuntaa erityisherkkälle lapselle sopivammiksi ja miellyttävimmiksi sekä sitä kautta luoda lapselle onnistumisympäristöä. Aineistosta tulee esiin erityisherkkän lapsen hyötyvän siitä, että hänen erityisherkkyytensä liittyviin ominaisuuksiin suhtaudutaan luontevasti ja lapsen kokemiin asioihin asennoidutaan tosissaan. Aineiston perusteella käy selville, että erityisherkkyydestä johtuviin aistikuormituksiin ja niiden totuttelemiseen lasta pitäisi ohjata aktiivisesti. Hyvän tuen avulla lapsi oppii neutralisoimaan tai toimimaan ylivirittyneenä oikein, jolloin hän kykenee rauhoittamaan tilannetta ja tunteuksiaan.

Tutkimuskysymykseen, miten ohjaaja näkee erityisherkkyyden positiivisena ominaisuutena lapsessa, miten tukea lapsen itsetunnon kehittymistä ja ryhmään kuulumista? Aineistojen lähtökohdilta vastauksena tutkimuskysymykseen on, että erityisherkkä tai ei-erityisherkkä lapsi tulisi hyväksyä kokonaisvaltaisesti ominaisuuksineen ja piirteineen. Lapselle annettava tuki ja ohjaustoiminta tulisi kohdistaa lapsen positiivista minäkuvaa ja itsetuntoa kunnioittaen. Lähdeaineistosta nostan erityisesti esille näkökulmaa, että varhaiskasvatusikäiselle lapselle saattaa jäädä toisen ihmisen sanoista, lauseista, eleistä, ilmeistä ja käyttäytymismalleista negatiivisia mielikuvia. Erityisherkkä lapsi saattaa imeä itseensä toisten sanomia asioita tai kokemia tunteita ja prosessoida tapahtumia pitkään, jolloin lapsen stressitaso voi nousta ja mielikuvat tapahtumista monimutkaistua. Varhaiskasvattajan paneutuessa erityisherkkään lapseen ja erityisherkkyyteen ilmiönä tai käsitteenä hän saattaa löytää monia keinoja tai menetelmiä, joilla vahvistaa ja tukea erityisherkkän lapsen itsetuntoa ja ryhmään kuulumista. Tutkimusaineistossa ryhmätaitoihin liittyvät kysymykset jäivät haastattelussa vähäiselle, mutta lähdeaineistossa käsitteelin lähdemateriaalin pohjalta ryhmään kuulumista ja ryhmätaitoja.

Tutkimuksen yhteenvedona päättelen, että erilaisia menetelmiä hyödyntäen ja lapsen näkökulmasta asioita tarkastelemalla voidaan löytää yksittäistä lasta koskevat oikeanlaiset menettelytavat avuksi varhaiskasvatuksen ympäristöihin. Tutkimusaineistojen näkökulmasta on korostettava, että erilaisia keinoja ja menetelmiä kokeilemalla ja erityisherkkää lasta havainnoimalla on useimmiten mahdollisuus tavoittaa lapselle sopivat toimintamallit varhaiskasvatukseen. On kuitenkin muistettava että, jos tilanteet pitkittyvät ja kärjistyvät on suositeltavaa ohjata lapsi huoltajineen ulkopuolisen avun ja tuen piiriin.

Haastatteluaineiston pohjalta nousi asiantuntijoiden toivomus siitä, että yleisellä tasolla laajennettaisiin normaaliuden normia. Erityisherkkän lapsen kohdalla tärkeäksi nousi lähde- ja haastatteluaineiston pohjalta se, että erityisherkkä lapsi hyötyisi siitä, että hänet hyväksytään omana itsenä. Lapsen kokemia ylivirittäytymisiä ja kuormituksia voidaan ennaltaehkäistä ja purkaa varhaiskasvatuksen ympäristöissä. Lapselle tulisi antaa tarpeeksi aikaa, ohjausta ja tukea, häntä ei tulisi jättää yksin tilanteiden ja asioiden äärelle selviytymään.

Haastatteluaineiston ja lähdeaineiston tutkimustuloksen eroavaisuutena voidaan pitää sitä, että ulospäin suuntautuneet erityisherkkät tulivat haastatteluaineistossa enemmän esille kuin lähdeaineistossa. Haastatteluaineistossa ekstrovertit ja jopa villit erityisherkkät lapset nousivat esille ja heitä varhaiskasvatuksen ympäristöissä haastattelemini asiantuntijoiden mielestä on. Haastatteluaineiston pohjalta ulospäinsuuntautuvat erityisherkkät lapset ovat tietynlaisessa vaaravyöhykkeessä, varsinkin jos heidän aistimuksiaan ja ylikuormittumisiaan ei tunnisteta ja huomio kiinnittyy pelkästään lapsen käyttäytymiseen. Tutkimusaineistosta nousi uudenlaisia vinkkejä ja ideoita, joita erityisherkkien lasten kohdalla voidaan kokeilla varhaiskasvatusyksiköissä, joista erityisesti kahdenkeskinen keskusteluhetki oli uusi ja suoraan käytäntöön siirrettävä idea.

4.8 Opinnäytetyötutkimuksen luotettavuus

Opinnäytetyön tulosten on tarkoitus olla luotettavia, luotettavuutta voidaan saavuttaa suunnitelmallisuudella ja paneutumalla laadunvalvontaan tutkimusta toteuttaessa, tut-

kijana olen pyrkinyt huomioimaan tutkimusetiikkaan liittyviä seikkoja koko opinnäytetyöprosessin ajan. Kvantitatiivissa eli määrällisessä tutkimuksessa on kehitetty teollisen tutkimuksen luotettavuusmittarit, joita käytetään jatkuvasti esimerkiksi luonnontieteissä. Tutkimustilanteiden vakioiminen on haastavampaa ihmistieteissä, etenkin tarkasteltaessa ihmisen toimintaa, käyttäytymistä tai ajattelua. Kvantitatiivisesta eli määrällisestä tutkimuksesta tuttuja reliabiliteetin ja validiteetin käsitteitä voidaan soveltaa vain osittain laadullisessa tutkimuksessa. Tässä opinnäytetyössä on perusteltu tutkimusasetelma eli tutkimusongelma ja siihen liittyvät tutkimuskysymykset. Toteutuksen osalta on perusteltu aineistot ja analyysitavat sekä tutkimuksen tulokset. Laadullisen tutkimuksen arviointi on erilaista kuin määrällisen tutkimuksen, jossa voidaan arvioida ja laskea tutkimuksen luotettavuutta, laadullisessa tutkimuksessa luotettavuus jää monesti tutkijan arvioinnin ja näytön varaan. (Kananen 2014, 145–146.)

Reliabiliteetin eli tulosten pysyvyyden näkökulmasta tämän opinnäytetyön tulosten pysyvyys riippuu pitkälti tutkijan omasta ennakkonäkemyksestä sekä tutkimusaineiston hankinnan lähtökohdista. Pyrin koko tutkimusprosessin aja kiinnittämään huomiota tutkimuseettisiin periaatteisiin. Oma rooliini tutkijana on väistämättä vaikuttanut lähdeaineiston hankintaan ja käsittelemiseen sekä jonkin verran haastatteluaineistoon, vaikka tietoisesti parihaastattelutilanteessa pyrin minimoimaan omia mielipiteitäni ja ennakkokäsityksiäni teemahaastattelurungon kysymyksistä. Rooliini tutkijana väistämättä vaikuttaa oma äitiys sekä se, että olen työskennellyt lapsiryhmissä. Tutkimuseettisistä syistä tämän opinnäytetyön haastattelu on nauhoitettu ja jälkeinpäin litemoitu sanasta sanaan. Tulosten pysyvyyden kannalta on huomioitava se, että haastattavina olleiden henkilöiden mielipiteet muuttuvat jatkuvasti, ehkä tiedon ja kiinnostuksen kohteiden mukaan. Validiteetti eli pysyvyys tässä opinnäytetyössä on suurempi, sillä tutkimuksen kohteena oleva ilmiö ja tutkimusongelma tutkimuskysymyksineen ovat mahdollisesti esillä varhaiskasvatuksen työkentällä tulevaisuudessakin (Kananen 2014, 147).

Opinnäytetyöprosessissa olen pyrkinyt käyttämään ilmiöön sopivia painettuja julkaisuja sekä internet-lähteitä. Internet-sivustojen käyttöä perustelen sillä, että erityisherkyys on käsitteenä ja ilmiönä sekä myös sanana on suhteellisen tuore, joten tätä opinnäytetyötutkimusta koskeva uusin ja usein ainoa tieto löytynee internetistä. Olen pyr-

kinyt käyttämään luotettavia lähteitä eli yritysten, organisaatioiden ja erilaisten yhteisöjen virallisia sivustoja. Luotettavien lähteiden löytäminen internetin maailmasta oli osittain haastavaa ja erityisherkkyyks ilmiöön tai käsitteeseen liittyy useasti ihmisten mielipiteet, joiden pohjalta aihetta on käsitelty. Erityisherkkyyks ilmiön tai käsitteen tutkimuksellisuus on ollut opinnäytetyötä tehdessäni kirjavaa ja monitieteellistä. Joistain käyttämästäni internetlähteistä olisi ollut mahdollisuus saada paperiversio esimerkiksi opinnäytetöistä tai sähköisistä sanomalehtiartikkeleista, mutta opinnäytetyön lukijan näkökulmasta päädyin käyttämään internetissä olevia sivustoja, koska koen, että lukijan on vaivattomampaa tutustua käytössäni olleeseen alkuperäiseen lähdemateriaaliin, jos se on löydettävissä muutaman klikkauksen päästä internetissä. Ylipäänsä uskon, että tämän päivän opinnäytetyöntekijä ei voi käyttää pelkkiä painettuja lähteitä, sillä monet tutkimukset löytyvät sähköisesti nykypäivänä. Internetiä käyttäessä on suhtauduttava monimuotoiseen tietoon kriittisesti sekä hyväksyttävä internetlähteiden mahdollisuus muuntumiseen tai jopa katoamiseen. (Kielijelpin www-sivut.)

5 POHDINTA

Opinnäytetyöprosessin aikana tutkimusongelma tutkimuskysymyksineen näyttäytyi selkeänä ja opinnäytetyöhön sopivilta, vaikka opinnäytetyön alkuvaiheessa prosessin käynnistäminen oli haastavaa ja tutkimuskysymykset vaikuttivat hetkittäin mahdottomilta ja opinnäytetyöhön sopimattomilta. Opinnäytetyön loppumetreillä oli helppo hahmottaa tutkimusprosessi kokonaisuudessa ja omat heikkoudet tutkijan ominaisuudessa, jos aloittaisin tämän opinnäytetyön tekemisen juuri nyt, niin tutkimusprosessi olisi todennäköisesti erilainen ja tutkimusmenetelmät saattaisin valita toisin. Olen kuitenkin luottavainen opinnäytetyön suhteen ja uskon, että opinnäytetyö palvelee varhaiskasvattajia ja lapsen erityisherkkyydestä kiinnostuneita henkilöitä. Toivon, että tämä opinnäytetyö herättää muissa opinnäytetyön tekijöissä ja tutkijoissa mielenkiintoa, jotta aihetta tutkittaisiin laajemmin ja monipuolisemmin eri tieteenaloilla. Opinnäytetyön tekijänä eli tutkijana olen koko opinnäytetyöprosessissa pyrkinyt arvioimaan tutkimuksen tasoa ja luotettavuutta sekä johtopäätösten pätevyyttä.

Opinnäytetyötäprosessin aikana vuosina 2014–2015 oli erityisherkkyyden esillä mediassa, lehdet kirjoittivat aiheesta sekä televisiosta ja radiosta tuli ohjelmia liittyen erityisherkkyyden aihealueeseen. Opinnäytetyöprosessin aikana erityisherkkyyden herätti median välityksellä tosinan provokatiivista keskustelua, ilmiötä puolustettiin ja vastustettiin, jolloin helposti unohtui erityisherkkään ihmisen tavanomaisuus ja se, että erityisherkkyyden on täysin normaalia. Erityisherkkyyden on ihmisessä syntymästä asti oleva ominaisuus ja ilmiönä neutraali. Rationaalisella keskustelulla ja ilmiön tutkimisella päästäisiin pidemmälle ja esimerkiksi erityisherkkien lasten kokemia aisti- tai tunneärsyksiä vähentämällä aikaansaataisiin yleisellä tasolla kaikille miellyttävämpi aistiympäristö, harva ihminen on parhaimmillaan esimerkiksi kaikuva tai huonosti valaistussa ympäristössä.

Opinnäytetyössä askarrumaan jäi ekstrovertit eli ulospäin suuntautuneet erityisherkkät, jotka introverttien erityisherkkien tavoin saattavat ylikuormittua esimerkiksi aistiärsyksiä. Tämän opinnäytetyön teoriaosuuden lähdemateriaalin keräämisessä ei oma osaaminen ja ammatillisuus riittäneet kuvaamaan ulospäinsuuntautuneita tai ekstroverteja erityisherkkiä lapsia tarpeeksi, joten jatkotutkimuksia ajatellen ekstrovertit erityisherkkät voivat olla kiintoisa ja tarpeellinen tutkimusaihe. Yhteiskunnan muutoksen myötä arvot ovat muuttuneet ja myös se, minkälaisia piirteitä lapsissa arvostamme ja pidämme ihanteellisina, toisinaan jopa tavanomaisina. Lapset, joille haastavia osa-alueita ovat esimerkiksi, sosiaalinen aktiivisuus, ylipäättänsä sosiaaliset taidot, paineensietokyky tai argumentaatiokyky, tarvitsisivat aikaisempaa enemmän ymmärrystä, hyväksyntää ja tukea tässä ajassa.

Tämän opinnäytetyöprosessin aikana minulta kyseltiin, että miten erityisherkkyyden määrittellään tai millaisia erityisherkkät ihmiset ovat? Opinnäytetyöprosessin loppuvaiheessa ajattelen, että erityisherkkyyttä voisi ajatella erityisherkkyyden kirjona, jolloin eri tutkijoiden tavat määrittellä erityisherkkyyttä aukenivat. Temperamenttitutkimuksissa erityisherkkyyden kaltaisia piirteitä on tutkittu aiemmin, joten erityisherkkyyden ei sellaisenaan ole uutukainen, mutta käsitteenä ja ilmiönä se on suhteellisen uusi ja tuore.

LÄHTEET

- Ahde, T. 2014. Yleisesite erityisherkkyydestä. Viitattu: 30.1.2015. Saatavissa: http://media.wix.com/ugd/043240_20043787fc1c4dd49165ca966d5f9ebb.pdf
- Alho-Näveri, L., Ikonen, T., Karjala, M., Kortelainen, S., Ruotsalainen, T. Salmi, K. & Sauna-aho, O. 2011. Autismikäsikirja 1.0. Lahti: Esan Print Oy. Viitattu: 31.7.2015. Saatavissa: http://www.eteva.fi/Global/Tiedostot/Eteva/Op-paat%20ja%20julkaisut/Autismikasikirja_1.pdf
- Aho, S. & Tarkkonen, H. 1999. Itsetuntoharjoituksia esi- ja alkukasvatusikäisille. julkaisusarja C:9. Turku: Turun yliopisto. Viitattu: 22.2.2015
- Aron, E. 2015. Erityisherkkä lapsi. Helsinki: Nemo. Viitattu: 26.10.2015
- Aron; E. 2003. The Highly Sensitive Child: Helping our children thrive when the world overwhelms them. Lontoo: Thorsons. Viitattu: 16.2.2015
- Ayers, A. 2008. Aistimusten aallokossa, sensorisen integraation häiriö ja terapia. Juva: Bookwell Oy. Viitattu: 14.8.2015
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2014. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino. Viitattu: 6.11.2015.
- Esteetöntä opiskelua. 2015. Käsitteet ja sanasto. Viitattu: 2.11.2015. Saatavissa: <http://www.esok.fi/stivisuositus/termit/kasitteet-ja-sanasto>
- Hannukainen, H. 2015. Koulutussuunnittelija, Satakunnan ammattikorkeakoulu. Pori. Henkilökohtainen tiedonanto 20.1.2015.
- Hannukainen, H. 2014. Erityisherkkä lapsi. Seminaari Satakunnan ammattikorkeakoulussa Erityisherkkät lapset – miten ammattilaisena voit tunnistaa ja tukea 3.12.2014.
- Heikkilä, M., Välimäki, A-L. & Ihalainen, S-L. 2007. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Viitattu: 3.11.2015. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201210089363>
- Heiskanen, H. 2015. Onko lapsessani jotain vialla? Viitattu: 5.2.2015. Saatavissa: <http://www.mtv.fi/lifestyle/tunteet/artikkeli/onko-lapsessani-jotain-vialla-erityisherkkyyks-nakyy-ja-kuuluu-pienesta-pitaen/4757568>
- Heiskanen, H. 2014. Oletko erityisherkkä? Savon Sanomien arkistojuttu 8.9.2014. Viitattu: 21.5.2015. Saatavissa: <http://www.savonsanomat.fi/uutiset/kotimaa/oletko-erityisherkkä/1892032>
- HSP – Suomen erityisherkkät ry. 2013. Erityisherkkyyden tutkimustaustaa. Viitattu: 19.1.2015. Saatavissa: <http://erityisherkat.wix.com/erityisherkat>
- Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä: Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Viitattu: 1.11.2015.

- Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Juva: Bookwell Oy. Viitattu: 6.2.2015.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2014. Hyvä itsetunto. Helsinki: WSOY. Viitattu: 20.2.2015.
- Kerola, K., Kujanpää, S. & Timonen, T. 2009. Autismin kirjo ja kuntoutus. Juva: Bookwell Oy. Viitattu: 14.8.2015.
- Kielijelppi - Jelppiä akateemiseen viestintään. 2015. Lähdeluettelo. Viitattu: 20.11.2015. Saatavissa: <http://www.kielijelppi.fi/tyokalupakin-termit/lahdeluettelo>
- Konttinen, P. 2014. Erityisherkkä lapsi. Seminaari Satakunnan ammattikorkeakoulussa Erityisherkkät lapset – miten ammattilaisena voit tunnistaa ja tukea 3.12.2014. Viitattu: 21.1.2015.
- Konttinen, P. & Sundblom, M. 2014. Lehdistötiedote. Viitattu: 29.1.2015. Saatavissa: http://media.wix.com/ugd/ea89b1_a4822e86a0564c8d88353335ad046d7b.pdf
- Kopakkala, A. 2011. Porukka, jengi, tiimi - ryhmädynamiikka ja siihen vaikuttaminen. Helsinki: Edita Prima Oy. Viitattu: 28.9.2015.
- Leino, P. 2015. Arka lapsi vierastaa uusia makuja. Viitattu: 27.10.2015. Saatavissa: <http://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/10/23/lapsi-nirsoilee-hyvasta-syysta>
- Omahoitajuus Espoon päivähoidossa. Opas. Viitattu: 31.7.2015. Saatavissa: <http://espoo04.hosting.documenta.fi/kokous/2012232807-6-1.PDF>
- Opetushallitus. 2013. Tunteesta tunteeseen, ihmismielen tarinat kuvin ja sanoin. Viitattu: 31.5.2015. Saatavissa: http://www.edu.fi/tunteesta_tunteeseen/tunnetaitoja_oppii_harjoittelemalla
- Papunetin kuvapankki. 2016. Kuva 1. Kuvakommunikointi. Kuvan alkuperäinen tekijä: Sergio Palao / CATEDU. Viitattu: 17.2.2016. Saatavissa: <http://papunet.net/materiaalia/kuvapankki/luokka/kuvakommunikointi?&page=2>
- Papunet www-sivut 2015. Millaiset kuvat? Viitattu: 21.4.2015. Saatavissa: <http://papunet.net/tietoa/millaiset-kuvat>
- Routio, P. 2015. Teemahaastattelu. Tuotetiede. Taideteollisen korkeakoulun virtuaaliyliopisto. Viitattu: 5.11.2015. Saatavissa: http://www2.uiah.fi/virtu/materiaalit/tuotetiede/html_files/1364_empiir.html#teemahaas
- Sajaniemi, N., Suhonen, E., Nislin, M. & Mäkelä, J. 2015. Stressin säätely. Juva: Bookwell Oy. Viitattu: 31.7.2015.
- Salmivalli, C. 2006. Vertaissuhteet ja lapsen sosioemotionaalinen kehitys. Teoksessa R. Rajala (toim.) Lapsen parhaaksi – tukea ja laatua aamu- ja iltapäivätoimintaan. 40–43. Viitattu: 29.10.2015. Saatavissa: http://www.oph.fi/download/47281_lapsen-parhaaksi.pdf
- Salmivalli, C. 2005. Kaverien kanssa, vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy. Viitattu: 17.8.2015.

Satri, J. 2014. Sisäinen lepatus – herkän ihmisen tietokirja. Helsinki: Basam Books. Viitattu: 20.1.2014.

Soininvaara, O. 2002. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2002:9. Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista. Viitattu: 29.1.2015. Saatavissa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/113591/kasvatus.pdf?sequence=1>

Tampereen kaupunki. 2015. Oppaat ja kuvat. Viitattu: 27.4.2015. Saatavissa: <http://www.tampere.fi/perhejasosiaalipalvelut/neptunus/oppaatjakuvat.html>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2015. Esteettömyys. Viitattu: 31.10.2015. Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointipolitiikka/elinolot-ja-hyvinvointi/asuminen/esteettomyys>

Theseus. 2015. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetyöt ja julkaisut. Viitattu: 12.9.2015. Saatavissa: <https://www.theseus.fi/>

Theseus. 2015. Satakunnan ammattikorkeakoulu. 2014. Tilojen esteettömyyskartoitusta aistit huomioiden: tarkistuslista avuksesi. Satakunnan ammattikorkeakoulu, Sarja D, Muut julkaisut 9/2014. Viitattu: 11.2.2015. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-633-147-1>

Vantaan kaupunki. 2014. Ruokopillin varhaiskasvatussuunnitelma. Viitattu: 12.8.2015. Saatavissa: http://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaawwwstructure/96613_Ruokopillin_toimintayksikko_-_Vasu_korjattu_31.1_.pdf

Vuori-Metsämäki, B. 2014. Erityisherkkä lapsi. Seminaari Satakunnan ammattikorkeakoulussa Erityisherkkät lapset – miten ammattilaisena voit tunnistaa ja tukea 3.12.2014. Viitattu: 30.10.2015.

Zeff, T. 2010. The Strong, Sensitive Boy. Amerikan Yhdysvallat: Prana Publishing. Viitattu: 17.2.2016.

TEEMAHAASTATTELUN RUNKO

Ajankohta 19.11.2015

Kesto 47 minuuttia

TEEMAT

**1. Lapsen erityisherkyys ominaisuuden tunnistettavuus varhaiskasvatuk-
sen ammattilaisen näkökulmasta**

Miten varhaiskasvatuksen ammattilaiset mielestäsi tunnistavat erityisherkit lapset? Apukysymyksiä: Sekoittuuko erityisherkyys muihin piirteisiin ihmisessä tai jopa diagnooseihin? Koetko, että varhaiskasvatuksen työntekijöillä olisi tarvetta koulutukseen erityisherkyydestä ja erityisherkitä lapsista?

2. Erityisherkyys ominaisuus ja lapsen itsetunnon kehitys

Miten varhaiskasvattajat näkevät erityisherkyiden positiivisena ominaisuutena lapsessa ja miten varhaiskasvattajat osaavat mielestäsi tukea erityisherkin lapsen itsetunnon kehittymistä?

3. Erityisherkin lapsen varhaiskasvatusympäristön ohjaustoiminnan menetelmät

Kerro asiantuntijan näkökulmasta, hyvät ja huonot kokemukset erityisherkitä lapsista ja heidän huomioimisesta varhaiskasvatuksen ympäristöissä?

Minkälaiset ohjaustoiminnan menetelmät tukevat erityisherkin lapsen onnistumisympäristön luomista?

4. Taloudelliset resurssit

Miten varhaiskasvatuksen taloudelliset resurssit mahdollistavat erityisherkyteen perehtymisen ja erityisherkkään lapsen panostamisen?

5. Mitä tärkeää mielestäsi jäi pois teemahaastattelukysymyksistä?